

นาฏยลักษณะของอาจารย์ประทีน พวงสำลี

ในบทนี้ผู้วิจัยได้คัดเลือกชุดการแสดงที่สร้างสรรค์โดยอาจารย์ประทีน พวงสำลี เป็นกรณีศึกษา เพื่อค้นหานาฏยลักษณะของอาจารย์ประทีน จากภาพรวมของชุดการแสดงทั้งหมด 95 ชุด ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาเพียง 3 ชุด คือ ชุดระบำยุดาหวัน ชุดระบำคำคมสมคน และชุดระบำทวยเกษีย้ง โดยผู้วิจัยได้อาศัยเกณฑ์ในการตัดสินใจคัดเลือกดังรายละเอียดต่อไปนี้

เหตุผลในการเลือกชุดระบำยุดาหวัน

1. ชุดระบำยุดาหวันเป็นชุดผลงานนาฏยประดิษฐ์ในยุคแรก ๆ ปีพุทธศักราช 2504 ที่อาจารย์ประทีนประดิษฐ์ขึ้น และเป็นผลงานที่เคยได้รับความนิยมเป็นที่รู้จักในยุคนั้น รวมทั้งได้จัดให้มีการแสดงบ่อยครั้ง
2. ชุดระบำยุดาหวันเป็นผลงานนาฏยประดิษฐ์ชิ้นหนึ่งที่อาจารย์ประทีน เจ้าของผลงานมีความภาคภูมิใจมากที่สุด เนื่องจากต้องใช้ระยะเวลาในการคิดประดิษฐ์เป็นเวลานาน ท่าทางการแสดงออก นอกจากเกิดความคิดของอาจารย์ประทีนเองแล้ว บางท่าท่านได้แบบอย่างและแนวคิดจากท่านอื่น เช่น อาจารย์สุวรรณณี ชลานุเคราะห์ ศิลปินแห่งชาติ ซึ่งได้เคยเดินทางไปเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม ณ ประเทศอินเดีย และได้นำประสบการณ์ด้านนาฏยศิลป์อินเดีย มาถ่ายทอดสู่อาจารย์ประทีนอีกต่อหนึ่ง นอกจากนี้อาจารย์ประทีน ยังได้แนวความคิดจากการแสดงชุดระบำไฟ ของคณะผกาวิไลนาฏดุริยางค์ ซึ่งประดิษฐ์ทำโดยอาจารย์ฉัตรดา ศิลปินทรงเลง ซึ่งมีรูปแบบการแสดงแบบนาฏยศิลป์อินเดีย

เหตุผลในการเลือกชุดระบำคำคมสมคะเน

1. ชุดระบำคำคมสมคะเน เป็นผลงานการประดิษฐ์ชิ้นหนึ่งที่เคยได้รับความนิยมในอดีตและปัจจุบันยังได้รับการถ่ายทอดและเผยแพร่สู่สาธารณชนเสมอ
2. ชุดระบำคำคมสมคะเนเป็นผลงานนาฏยประดิษฐ์อีกชิ้นหนึ่งที่อาจารย์ประทีน เจ้าของผลงานมีความภาคภูมิใจ
3. ชุดระบำคำคมสมคะเนเป็นชุดการแสดงชุดหนึ่งที่มีรูปแบบการแสดง นอกจากจะเป็นในเรื่องของความสวยงาม ความพร้อมเพียงและความสนุกสนาน บทร้องยังให้แง่คิดและสอดแทรกคติเตือนใจแฝงอยู่ด้วย

เหตุผลในการเลือกชุดระบำทฤษฎะเขี้ยว

1. ชุดระบำทฤษฎะเขี้ยวเป็นชุดการแสดงที่เคยได้รับความนิยม ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
2. ชุดระบำทฤษฎะเขี้ยวเป็นผลงานการประดิษฐ์ที่แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของอาจารย์ประทีนต่อการสร้างสรรค์และพัฒนาผลงาน โดยคำนึงถึงสภาวะแวดล้อม สภาพสังคมที่ได้เปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัย จึงได้ปรับปรุงสร้างสรรค์ผลงานให้มีความเหมาะสมตามยุคตามสมัย รวมทั้งได้คำนึงถึงค่านิยมของตลาด จึงได้ผลิตผลงานให้ตรงกับค่านิยมของสังคมในยุคนั้น ๆ

อนึ่ง ในการใช้เกณฑ์พิจารณาคัดเลือกชุดการแสดงเป็นกรณีศึกษา ผู้แสดงไม่ได้คัดเลือกชุดการแสดงประเภทรำถวายพระพรหรือรำอวยพร ซึ่งอาจารย์ประดิษฐ์ไว้หลายชุด เนื่องจากได้สังเกตเห็นว่า ชุดการแสดงประเภทดังกล่าว มีบทร้องกำหนดความมุ่งหมายไว้อย่างชัดเจน ฉะนั้น กระบวนการคิดประดิษฐ์จะต้องยึดความหมายของเนื้อเพลงเป็นหลักในการออกท่าทางรำย่ำให้ถูกต้องและเหมาะสม โดยอาศัยแม่ท่อนบทเพลงช้า เพลงเร็ว และนมับท (กลอนตำรารำ) เป็นหลักที่นิยมกันทั่ว ๆ ไปอยู่แล้ว

เพื่อเป็นการศึกษาถึงนาฏยลักษณะตามแบบของอาจารย์ประทีน พวงลำดีผู้วิจัย จะได้อธิบายถึงวิถีปฏิบัติทั้ง 3 ชุด พร้อมทั้งได้สรุปผลการศึกษาวิจัยไว้ตอนท้ายของท่ารำแต่ละชุด ดังนี้

4.1 ระเบียบท่ารำ

ประวัติความเป็นมาในระเบียบท่ารำดังกล่าว ดังจะได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 3 ระเบียบท่ารำเป็นการนำเอาทำนองเพลงมฤคธวัช บรรเลงด้วยเครื่องดนตรีไทย ซึ่งไม่มีเนื้อร้อง ประพันธ์ทำนองโดย ศาสตราจารย์ ดร.มนตรี ตราโมท ศิลปินแห่งชาติ

การแสดงชุดดังกล่าว ประกอบอยู่ในบทละครเรื่องยุดาหวัน ฉากที่ 5 ซึ่งเป็นฉากที่พระยุดาหวัน คือ พระเอกของเรื่องได้อาสาตนต่อท้าวกุสุเมธ กษัตริย์เมืองรมณีย์ เพื่อรักษาอาการเหงาหงอยของนกสร้อยสี ซึ่งเป็นนกที่โปรดปรานของเจ้าหญิงกวรรณิการ์ พระธิดา พระยุดาหวัน ซึ่งได้เรียนรู้ภาษาจากแม่กนกอินทรี จึงได้ทำการรักษาโดยได้ถอดจิตของตนเอง และสวมจิตของนกแทน และได้ทำการรักษาโดยการรำว่าเป็นภาษานก จนกระทั่งนกสร้อยสีหายจากอาการเหงาหงอยแล้วกระโดดมาร่วมรำร่วมกับพระเอก ในตอนจบ พระยุดาหวัน จึงได้แต่งงานกับเจ้าหญิงกวรรณิการ์ ในการแสดงในยุคแรก ๆ เป็นการแสดงเพื่อประกอบการแสดงละครเรื่องยุดาหวันเท่านั้น ต่อมาได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงเป็นระเบียบท่ารำ แต่ก็ได้ยึดแบบท่ารำแบบเดิม (ท่ารำเดี่ยว) คงมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของแถวและการเคลื่อนไหวบนเวที ทั้งนี้เพื่อความเหมาะสมของระเบียบท่ารำสำหรับผู้แสดงที่ให้ท่ารำในการแสดงชุดระเบียบท่ารำยุดาหวัน ในงานวิจัยครั้งนี้คือ อาจารย์ศิริกุล ฆานูตร อดีตอาจารย์สอนวิชาดนตรี - นาฏศิลป์โรงเรียนประถมสาธิตสถาบันราชภัฏสวนสุนันทา และอดีตนักแสดงท่านหนึ่งของคณะผกาภิรมย์ โดยอาจารย์ศิริกุล ได้กรุณาอมอบภาพถ่ายการบันทึกท่ารำในชุดระเบียบท่ารำยุดาหวัน เมื่อประมาณ 20 ปีที่ผ่านมา และผู้วิจัยได้เทียบเคียงท่ารำดังกล่าวกับแถบบันทึกภาพที่ได้บันทึกไว้ โดยมีอาจารย์ศิริกุลเป็นผู้ให้ท่ารำดังกล่าวด้วย ทั้งนี้เนื่องจากอาจารย์ศิริกุล เคยแสดงในชุดระเบียบท่ารำ (ระเบียบอินเดีย) ของคณะผกาภิรมย์ จากการสัมภาษณ์อาจารย์ประทีน พวงลำดี และอาจารย์ภาควิชานาฏศิลป์ สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา ทุกท่านกล่าวว่า อาจารย์ศิริกุลรำได้สวยงามมาก ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้เลือกภาพถ่ายที่บันทึกท่ารำโดยอาจารย์ศิริกุล เป็นกรณีศึกษาในระเบียบท่ารำชุดนี้

ภาพที่ 73

เปิดม่าน ผู้แสดงยื่นไขว้เท้าขวาว่างจุมกเท้า และพื้นย่อเข้าขวา เท้าซ้ายยื่นเต็มเท้า มือขวาแบงายตั้งข้อศอก ขนานพื้นระดับอก มือซ้ายเหยียดแขนตั้งระดับไหล่ หมายฝ่ามือนี้วระดับปลายนิ้วเข้าหาฝ่ามือเล็กน้อย เชิดหน้าไปด้านขวา

เสียงขลุ่ยนำ

ท่าที่ 1 ท่าเตรียม

วิธีปฏิบัติ แตะเท้าขวาออกเดินเร็ว ๆ หมุนรอบตัว 1 รอบ แล้วไขว้ขาขวาอยู่หน้าเท้าซ้าย เหยงขอยเท้าอยู่กับที่ หันหน้าออกด้านขวา มือปฏิบัติเช่นเดิม หน้าตรง

ภาพที่ 74

ท่าที่ 2วิธีปฏิบัติ

ท่าพนมมือ จังหวะสุดท้ายของชุดย่อย
 กระโดดนั่งยอง ๆ ด้วยจมูกเท้า เข่าแยกออกจากกันไม่ติดพื้น มือทั้งสองพนม
 อยู่ระหว่างอก ข้อศอกตั้งฉาก ขนานกับพื้น (เริ่มเสียงระนาดจังหวะซ้ำ)
 พนักหน้าตามจังหวะ 6 ครั้ง

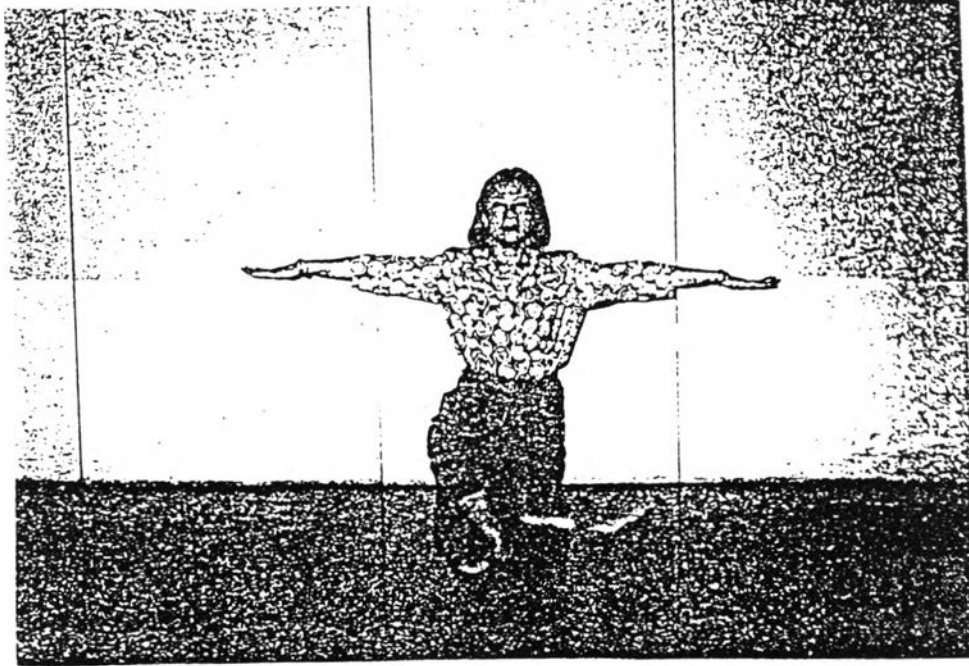
ภาพที่ 75

ท่าที่ 3

วิธีปฏิบัติ

ท่าเจิมหน้าผาก (จิ้งหระข้า)

หันตัวมาทางด้านขวาของเวที วางเข่าลงกับพื้น คุกเข่าขวา กระดกเข่าซ้าย มือขวากำมือชุนิ้วโป้งไว้แล้ววาดขึ้นหน้าอก (จรดอยู่ที่หน้าผาก) มือซ้าย ทำแนวแล้วค่อย ๆ เลื่อนมือขวาลงมาที่ระหว่างอก เสียงศรีษะด้านซ้าย หน้ามองออกหน้าเวทีแล้วเปลี่ยนไปทำอีกข้างหนึ่ง คือ หันตัวไปทางซ้ายของเวที ทำขวากะดก มือขวากำมือซ้ายกำมือชุนิ้วโป้งขึ้นวาดขึ้นจรดที่หน้าผากแล้วเลื่อนลงมาที่ระหว่างอก ศรีษะเฉียงขวา

ภาพที่ 76

ท่าที่ 4

วิธีปฏิบัติ

ท่าปิ่น จังหวะช้า

หันหน้าตรง ตั้งเข่าขวาขึ้น มือทั้งสองจับแล้วปล่อยเป็นตั้งวงระดับวงกลาง
ข้างลำตัว ปาดมือหยิบจับ 3 ครั้ง แล้วเหยียดแขนตั้ง ปล่อยมือทำท่าปิ่นระดับ
ไหล่ขนานกับพื้น (ดังรูปภาพที่ 4) ยืนขึ้น กระดกเท้าซ้าย แล้วหันตัวไปทาง
ขวา ปาดมือหยิบจับตาม จังหวะ 3 ครั้ง ยึดยุบตัวตามจังหวะ ก้าวเท้าซ้าย
ลงนั่ง ตั้งเข่าซ้าย แล้วยืนทำขากระดกมือทั้งสองแขนตั้ง ระดับไหล่ขนานกับ
พื้น ปลายมือกระดกเล็กน้อย ค่อย ๆ หมุนตัวไปทางซ้ายของเวที โดยหมุนตัว
ทางซ้ายของผู้แสดง ทำเช่นเดียวกับด้านขวา ของเวทีแต่เปลี่ยนเป็นเท้าขวา
ก้าวแล้วหันมาด้านหน้าของเวทีโดยยืนด้วยเท้าขวา เท้าซ้ายกระดก แล้วทำเช่น
เดียวกันกับทางขวาของเวที โดยก้าวเท้าซ้ายตั้งเข่าลงนั่งแล้วลุกขึ้นยืนด้วยเท้า
ซ้าย

ภาพที่ 77

ท่าที่ 5

วิธีปฏิบัติ

จิ้งหะเร็ว

กะโดดเท้าซ้ายย่อตัวลง ทอดขาขวาตั้งด้วยส้นเท้าเฉียงไปทางขวา ห่อฝ่ามือ กว้างนิ้ว (ลักษณะฝ่ามือหักเข้าหาลำแขน ปลายนิ้วเรียงเป็นลำดับ มือซ้าย ออกศอก หันข้อมือเข้าศีรษะ ปลายนิ้วจรดเข้าหาฝ่ามือ ลากเท้าขวาวางหลัง เปิดส้นเท้า เท้าชองงอเข่าลงบิดตัวมาด้านหน้าเวที หน้าหันไปทางขวา

ภาพที่ 78

ท่าที่ 6

(ทำต่อเนื่องจากท่าที่ 5)

วิธีปฏิบัติ

ศอตัวขวาว่างทอดข้างหลัง ย่อเข่าเปิดส้นเท้า ห้าอ้อมทั้งศอตัวนี้มือทั้งสอง
มือขวาปาดเป็นวงกลม ม้วนออกเป็นมือแบบ หันฝ่ามือออกนอกศอตัวระดับอก
(คล้ายท่าเชิดฉิ่ง) มือซ้ายตั้งวงสูง เหนือศีรษะ เชิดหน้าไปทางขวามือ

ภาพที่ 79

ท่าที่ 7

(ทำต่อเนื่องจากท่าที่ 6)

วิธีปฏิบัติ

มือขวาพลิกฝ่ามือ สันมือวาดมาที่หน้า (ห่างประมาณ 1 ฝ่ามือ) มือซ้ายอยู่ในระดับเดิม ทำปฏิบัติเช่นเดิม เจดหน้ามองไปทางขวามือ

ภาพที่ 80

ท่าที่ 8

วิธีปฏิบัติ

(ทำต่อเนื่องจากท่าที่ 7)

ส่งมือขวาขึ้นตั้งไปข้างหน้า พยายามกับส่งเท้าขวาซึ่งทอดอยู่ข้างหลังออกไป
 ข้างหน้าระดับตรงกับมือขวา แล้วชักมือกลับมาแนบตะแคง อยู่ระดับอก
 กระตุกไหล่เล็กน้อย ขณะเดียวกันชักเท้าขวากลับมาจรดจุมเท้าอยู่ใกล้ ๆ
 ให้ซ้ายกับหลังเหยียดออก ย่อเข่า หันหน้ามองไปทางขวามือ

ภาพที่ 81

ท่าที่ 9

วิธีปฏิบัติ

ท่าบิณ คนตรีกรอ เสียงระนาด จังหวะช้า

เท้าขวาไขว้ข้างหน้า เขย่งด้วยปลายเท้าชอยเท้ามือทั้งสองไขว้กัน มือขวาอยู่นอกมือซ้ายอยู่ใน หันฝ่ามือเข้าหากอ กระดิกนิ้วหัว ๗ ตรงหน้าอกแล้ววนไปทางซ้ายเฉียงหน้าทางขวา วนมือผ่านหน้าผากลงทางขวาผ่านหน้าอกไปซ้าย กลับมาขวา รวม 2 เที้ยว เจ็ดหน้าไปด้านขวา

ภาพที่ 82

ท่าที่ 10

วิธีปฏิบัติ

ดนตรีทำยช่วงกรอปฏิบัติอย่างเร็ว

กระตืบเท้าขวา ก้าวเท้าขวามาข้างหน้า ย่อเข่า เท้าซ้ายวางหลังตึงเข่า จับมือ
โดยให้นิ้วโป้งจรดกับปลายนิ้วชี้ นิ้วชี้จะอยู่ในลักษณะที่งอนิ้ว ทั้งมือจับ โดยยื่น
มือมาด้านหน้า หายฝ่ามือพร้อมทั้งหักข้อมือลง หน้าตรง

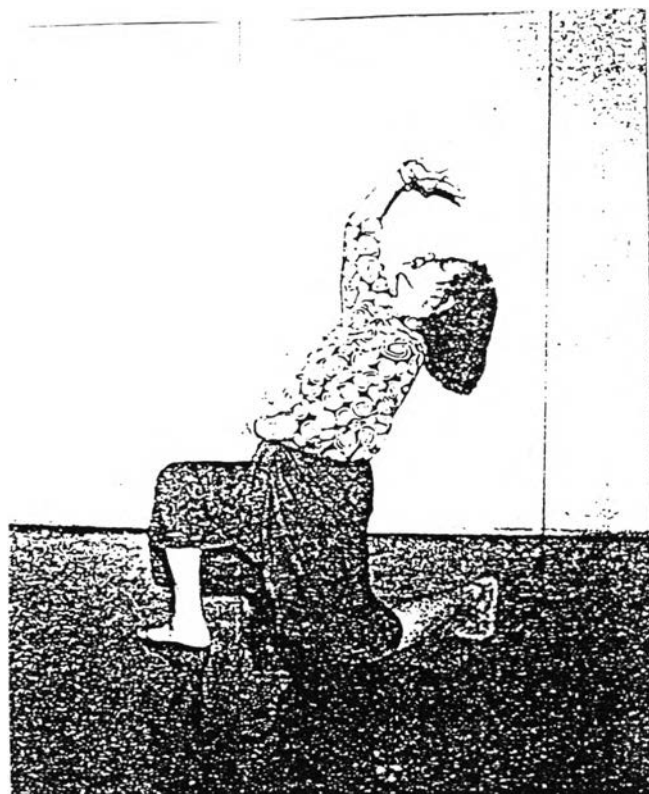
ภาพที่ 83

ท่าที่ 11

(ทำต่อเนื่องจากท่าที่ 10)

วิธีปฏิบัติ

กลับตัวไปทางซ้าย ก้าวเท้าซ้ายวางเต็มเท้าย่อเข่า เท้าขวาวางหลังวางเต็มเท้าเข้าตั้ง ตวัดข้อมือให้จับทั้งสองหงายหัวข้อมือ หันฝ่ามือออก มือซ้ายอยู่เหนือศีรษะ มือขวาวอยู่ระดับอก แหงนหน้าเล็กน้อย กระแทบสั้นทำตามจังหวะเพลงพร้อมทั้งค่อย ๆ ย่อตัวลงจนอยู่ในรูปยืนเข้าซ้าย ขณะเดียวกันสาวจับทั้งสองให้มิดกันสูง ต่ำซ้ำ ๆ แล้วเอนตัวอ่อนไปข้างหน้า

ภาพที่ 84

ท่าที่ 12

ดนตรีช่วงกลาง จังหวะช้า (ทำต่อเนื่องจากท่าที่ 11)

วิธีปฏิบัติ

กลับตัวมาด้านขวา ตั้งเข่าซ้าย สวมมือจับทั้งสองให้ผลัดกันสูงต่ำซ้ำ ๆ 3 ครั้ง
 เอนตัวอ่อนไปด้านหลัง แหงนหน้ามองมือสูง ลูกเขี่ยขึ้นปฏิบัติเช่นเดิมอีก
 2 ครั้ง โดยที่ส้นเท้ายังกระทบพื้นอยู่

ภาพที่ 85

ท่าที่ 13

ท่าพนมมือ จังหวะเร็ว

วิธีปฏิบัติ

ตบมือเหนือศีรษะเป็นรูปพนมมือ ชักเท้ารวมกัน โดยวางจุกเท้าขวาแตะพื้น
เท้าซ้ายอยู่หลังยืนเต็มเท้า ก้าวขวาเป็นเหยียด ย่อเข่าเล็กน้อย หน้าตรง

ภาพที่ 86

ท่าที่ 14

วิธีปฏิบัติ

(ทำต่อเนื่องจากท่าที่ 13)

กระโดดมาทางขวา เท้าซ้ายแตะตะมุยกเท้าขวาเข้ากันหลวม มือขวากำมือ ซูนิ้วโป่งเหนือศีรษะ มือซ้ายกางออกกระชากมือเล็กน้อย หักข้อมือลง ชักแขนโค้งศอกศีรษะเฉียงทางขวา หันหน้ามองด้านซ้าย เปลี่ยนไปปฏิบัติด้านซ้าย โดยเริ่มจากนำมือทั้งสองตบเหนือศีรษะ 1 ครั้ง ก้าวเท้าซ้ายไปด้านซ้าย ชักเท้าขวาแตะด้วยมุยกเท้า งอเข้าทั้งสองข้าง มือขวากางออกกระชากมือเล็กน้อย หักข้อมือลง มือซ้ายกำซูนิ้วโป่งเหนือศีรษะ มองด้านซ้าย หันหน้ามองด้านหน้า ทำสลับกัน ซ้าย-ขวา รวม 6 ครั้ง

ภาพที่ 87

ท่าที่ 15

จังหวะปานกลาง

วิธีปฏิบัติ

มือขวาเบงาย จนฝ่ามือแบนบนเทียนหักข้อมือม้วนเข้าหาลำตัว มือซ้ายยกขึ้นระดับศรีษะ กำมือ ชูนิ้วโป้ง เท้าซ้ายยื่นเต็มเท้า เท้าขวาวางสั้น ก้นเข้าออก ย่อขาทั้งสองเท้า เขียงศรีษะด้านซ้าย หันหน้ามองขวา ลงสั้นตามจังหวะ

ภาพที่ 88

ท่าที่ 16
วิธีปฏิบัติ

เหยียดแขนขวามือแบคว่ำลงระดับไหล่ ปลายนิ้วเฉียงลงพื้น มือซ้ายชักขึ้นระดับศีรษะ กำมือขวานิ้วโป้ง ปฏิบัติเช่นเดียวกับภาพที่ 15 ศรีษะเฉียงซ้ายหันหน้ามองไปทางขวา เท้าซ้ายยื่นเต็มเท้า เท้าขวาแตะจมูกเท้า ย่อเข่าทั้งสองข้าง เดินไปทางขวา 5 ก้าว โดยเท้าวางด้วยปลายเท้ากระทบด้วยส้นเท้าแรง ๆ เปลี่ยนมือ เปลี่ยนเท้า ทำตรงกันข้ามกัน ก้าวไปทางซ้าย 5 ก้าว

ภาพที่ 89

ท่าที่ 17

วิธีปฏิบัติ

ท่าป็น จังหวะช้า

เท้าขวาก้าวข้าง ย่อเข่าเท้าซ้ายยื่นเต็มเท้าย่อตัวลงเล็กน้อย มือทั้งสอง (ซ้อนฝ่ามือพลีววนผ่านหน้า เช่นเดียวกับภาพที่ 9) ศีรษะเสียงทางขวา
 หันมองไปด้านซ้าย ลงส้นตามจังหวะ

ภาพที่ 90

ท่าที่ 18

วิธีปฏิบัติ

จังหวะปานกลาง

มือทั้งสองตั้งข้อศอกขนานกับพื้นระดับอก นิ้วชี้จรดที่ปลายนิ้วโป้ง งอนิ้วชี้
 นิ้วที่เหลือตั้ง เท้าซ้ายยื่นเต็มเท้า เท้าขวาแตะจมูกเท้าชิดเท้าซ้าย ย่อเข่าทั้งสอง
 ข้าง กระโดดสลับเท้าเปลี่ยนเป็นเท้าขวายื่นเต็มเท้า เท้าซ้ายแตะจมูกเท้าชิด
 เท้าขวา หน้าตรง

ภาพที่ 91

ท่าที่ 19

วิธีปฏิบัติ

(ทำต่อเนื่องจากท่าที่ 18)

มือขวาเหยียดแขนไปด้านหน้าตั้ง มือซ้ายตั้งศอกอยู่ระหว่างอก นิ้วมือปฏิบัติ เช่นเดียวกับภาพที่ 18 ทำปฏิบัติเช่นภาพที่ 18 ตวัดมือขวาวาดขึ้นเหนือศีรษะ ผ่านหน้ามาอยู่ที่อก หน้าตรง ห้อมทั้งกระโดดเปลี่ยนเป็นท่าซ้ายจรด เหยียด แขนข้างซ้ายไปด้านหน้าตั้ง ขณะที่มือขวาดั้งศอกอยู่ระหว่างตวัดมือซ้าย วาดขึ้น เหนือศีรษะผ่านหน้ามาอยู่ที่อก ห้อมทั้งกระโดดสลับเปลี่ยนเป็นท่าขวาจรด ปฏิบัติทำร่าดังกล่าว ซ้าย - ขวา จนหมดช่วงจังหวะ รวม 6 ครั้ง

ภาพที่ 92

ท่าที่ 20

วิธีปฏิบัติ

เท้าขวายืนเต็มเท้า เท้าซ้ายก้าวข้างวางเต็มเท้า มือขวายกขึ้นตั้งวงเหนือศีรษะ มือซ้ายงอศอกแบมือมีวนเข้าหาลำตัว แขนงมือขึ้นเป็นท่าบัวชูฝัก เสียงศรีษะด้านขวา หน้าเหลียวมองไปทางซ้าย หมุนตัว 1 รอบ โดยให้เท้าซ้ายกระทบส้นเท้าตามจังหวะ

ภาพที่ 93

ท่าที่ 21

วิธีปฏิบัติ

เท้าซ้ายยื่นเต็มเท้า เท้าขวาจรดจมูกเท้า ก้นเข้า ย่อตัว หน้าตรง มือขวาตั้ง
 วงหมายเหนือศีรษะระดับกลางศีรษะ มือซ้ายตั้งวงกลาง ระดับชายพก นิ้วมือ
 ปฏิบัติเช่นเดียวกับภาพที่ 18

ภาพที่ 94

ท่าที่ 22

วิธีปฏิบัติ

เท้าขวาก้าวข้าง ย่อเข้าเท้าซ้ายยืนเต็มเท้า มือขวาหงายมือ แขนตั้งระดับไหล่
 แหงมือไปด้านขวา มือซ้ายเลื่อนมือจากระดับขยับพามาอยู่ระดับอก หน้ามอง
 ต่ำไปทางขวา

ภาพที่ 95

ท่าที่ 23

วิธีปฏิบัติ

จังหวะซ้ำ

เท้าซ้ายก้าวข้างย่อเข้าเท้าขวา ยืนเต็มเท้า มือขวาตั้งวงระดับชายพก มือซ้ายตั้งวงบนเหนือศีรษะเช่นเดียวกับภาพที่ 21 นิ้วมือปฏิบัติเช่นเดิม แล้วเปลี่ยนมือเปลี่ยนเท้าสลับกันปฏิบัติคนละด้านอีก 1 ครั้ง แล้วปฏิบัติท่ารำซ้ำ ท่าที่ 21

ภาพที่ 96

ท่าที่ 24

วิธีปฏิบัติ

จิ้งหะวรีว

กระโดดวางเท้าซ้ายยื่นเต็มเท้า เท้าขวาวางด้วยจมูกเท้า ห่างจากเท้าซ้าย
ประมาณ 1 ฟุต ย่อเข่า ทั้งจับขวาลงตามลำขาขวา หักฝ่ามือเข้าหาลำแขน
กรัดนิ้วเข้าหาฝ่ามือ มือซ้ายยกออก หักข้อมือเข้าหาลำแขน กรัดนิ้วเข้าหาฝ่ามือ
ตั้งฉากระดับศีรษะ หน้ามองต่ำด้านขวา

(ทำต่อเนื่องจากท่าที่ 24)

ศวิดเท้าขวาไปวางหลังเปิดสันเท้า พยายามทั้งศวิดข้อมือทั้งสองม้วนออกเหมือน
ท่าที่ 6 กระโดดสลับปฏิบัติอีกข้างหนึ่ง

ภาพที่ 97

ท่าที่ 25

วิธีปฏิบัติ

ท่าบิน จังหวะช้า

มือปฏิบัติเช่นเดียวกับภาพที่ 9 ท่าซ้ายก้าวข้างย่อตัว ท่าขวายืนเต็มเท้า มือทั้งสอง ไขว้ทับกันขยับปลายนิ้วเลื่อนขึ้นวนด้านซ้าย ผ่านหน้า เสีกลงมาทางขวา ท่าซ้ายกระทบสันเท้าไปตามจังหวะ ชักเท้าขวาไขว้ข้างหน้าเขย่งด้วย ปลายเท้า ปฏิบัติเช่นเดิม รวม 4 ครั้ง

ภาพที่ 98

ท่าที่ 26

วิธีปฏิบัติ

จังหวัดฉะ

นั่งลงบนส้นเท้าขวาตั้งเข่าซ้ายขึ้น มือขวากำมือชูนิ้วโป้ง มือซ้ายกำมือ วางบน
 เข่าซ้าย โดยเลื่อนมือห้อมทั้งลดยหน้าตามจังหวัดระดับวงกลางแล้วเลื่อนขึ้น
 วงบน แล้วเลื่อนลงวงล่าง รวม 3 ครั้ง

ภาพที่ 99

ท่าที่ 27

วิธีปฏิบัติ

ท่าบิน จังหวะเร็ว

ลุกขึ้นยืนก้าวเท้าขวา เท้าซ้ายวางหลัง มือไขว้กันดังภาพที่ 25 ศรีษะเฉียงขวา
เดินสลับเท้าโดยการขยับเท้ามาด้านหน้า รวม 8 ครั้ง ศรีษะเฉียงตามจังหวะ
เท้าสีก้าว

ภาพที่ 100

(ทำต่อเนื่องจากท่าที่ 27)

ภาพที่ 101

ท่าที่ 29

ท่าตีดนึ่ง จังหวะเร็ว

วิธีปฏิบัติ

ก้าวเท้าขวาย่อเข่า เท้าซ้ายวางหลังเปิดส้นเท้า ตีดนึ่งขวา มือซ้ายไขว้หลัง
 สลับก้าวเท้าซ้ายตีดนึ่งมือซ้าย ศรีษะเคลื่อนตามเท้าที่ก้าว เดินวนทางซ้ายหมุน
 รอบตัว 8 ครั้ง

ภาพที่ 102

(ทำต่อเนื่องจากท่าที่ 29)

ภาพที่ 103

ท่าที่ 31

วิธีปฏิบัติ

มือขวาหงายที่อก มือซ้ายแบหงายแขนตั้งระดับไหล่ขนานกับพื้น เสียงศรีษะ ด้านซ้ายเล็กน้อย แหงหน้าเปิดคาง เดินเร็ว ๆ เหมือนท่าที่ 1 หมุนรอบตัว มาอยู่ที่ศหน้า (หมุนตัวไปทางขวามือของผู้แสดง)

ภาพที่ 104

ท่าที่ 32

วิธีปฏิบัติ

ท่าจบ ท่าพนมมือ

ยืนไขว้ขาขวาเหมือนท่าออก มือทั้งสองวาดไว้เหนือศีรษะ แล้วเลื่อนลงมา
ระหว่างอก ชี้ออกตั้งฉาก หน้าตรง

จากการศึกษาวิจัยผลงานนาฏยประดิษฐ์ชุดระบายดาหวัน พบว่า ในระบำชุดดังกล่าวมีท่ารำทั้งสิ้น 32 ท่า พบว่าการใช้ท่าทางในการรำมีท่าซ้ำกันเพียง 3 ท่า คือ ท่าเตรียม ท่าไหว้ ท่าบิน แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่า 3 ท่าจะมีลักษณะของท่าทางที่ซ้ำกันแต่จะมีการเคลื่อนไหวบางส่วนเท่านั้นที่ซ้ำกัน โดยแสดงให้เห็นถึงกลวิธีในการคิดประดิษฐ์ท่ารำของอาจารย์ประทีน ซึ่งมีรายละเอียดปลีกย่อยที่อาจารย์ได้ให้ความสำคัญ โดยจะสังเกตได้ว่าในบางท่าขณะที่การใช้มือจะเหมือนกัน แต่การใช้เท้าจะแตกต่างกัน และในทางกลับกัน จะพบลักษณะของการใช้เท้าที่เหมือนกันแต่ลักษณะการปฏิบัติมือการวางตำแหน่งจะต่างกัน ตัวอย่างเช่น

ท่า	ภาพที่	มือ	เท้า
ท่าเตรียม	73	มือขวาแบหงายตั้งข้อศอก ขนานพื้นระดับอกมือซ้ายเหยียด แขนตั้งระดับไหล่ กระดกนิ้ว เข้าหาฝ่ามือเล็กน้อย	เท้าซ้ายยืนเข้าตั้ง วางเต็มเท้า เท้าขวา เขย่งปลายเท้า แตะพื้นทางขวาออก เล็กน้อย ย่อเข้า
ท่าก่อนจบ	103	ปฏิบัติเช่นเดียวกับท่าเตรียม	เท้าซ้ายก้าวข้าง เปิดสันเท้า เท้าขวา ยืนเข้าตั้ง
ท่าพนมมือ	74	มือทั้งสองพนมระหว่างอก แขนตั้งฉากขนานกับพื้น	นั่งบนจุมุกเท้าทั้งสอง กันเข้าเล็กน้อย เข่ายกเหนือพื้น
ท่าพนมมือ	104	ปฏิบัติเช่นเดียวกัน	ยืนด้วยเท้าซ้าย เท้าขวาเขย่งปลาย เท้าแตะพื้นงอเข้า
ท่าบิน	81	มือทั้งสองไขว้ทับประสานกัน ระดับอก โดยให้มือขวาทับ มือซ้าย นิ้วโป้งชนกัน	ยืนไขว้เท้าโดยให้ เท้าขวาอยู่หน้า เขย่งปลายเท้า

ท่า	ภาพที่	มือ	เท้า
ท่าบิน	89	ปฏิบัติเช่นเดียวกัน	เท้าขวาก้าวข้าง ย่อเข้าเท้าซ้ายวาง หลังยื่นเต็มเท้า
ท่าบิน	100	ปฏิบัติเช่นเดียวกัน	เท้าขวาก้าวข้าง ย่อเท้าซ้ายวางหลัง เปิดส้นเท้า

จากการศึกษาวิจัยนาฏยลักษณะผลงานนาฏยประดิษฐ์มีอาจารย์ประทีน ประดิษฐ์ขึ้น
ชุดระบำยุดาหวัน พบว่า อาจารย์ประทีนได้มีแนวทางในการคิดประดิษฐ์โดยนำเอาความรู้ทางด้าน
นาฏยศิลป์ไทย นำเอาประสบการณ์แบบอย่างจากท่านนาฏยศิลป์อินเดีย และนำเอาท่าเลียนแบบ
ธรรมชาติของนก มาประยุกต์เป็นท่ารำในระบำชุดดังกล่าว

โดยพบลักษณะของการใช้มือเลียนแบบการใช้มือของท่านาฏยศิลป์อินเดีย ซึ่งจะเห็น
เป็นรูปแบบที่ชัดเจน 17 ท่า อันได้แก่ ท่าที่ 1 ท่าที่ 5 ท่าที่ 6 ท่าที่ 7 ท่าที่ 8 ท่าที่ 10 ท่าที่ 11
ท่าที่ 12 ท่าที่ 14 ท่าที่ 15 ท่าที่ 16 ท่าที่ 18 ท่าที่ 19 ท่าที่ 20 ท่าที่ 21 ท่าที่ 22 ท่าที่ 23
ท่าที่ 24 ท่าที่ 31 การใช้มือโดยนำมาจากท่านาฏยศิลป์ไทย ได้แก่ ท่าพนมมือไหว้ (รูปภาพที่ 74)
ท่าเจิมหน้าผาก ท่าที่ 3 (รูปภาพที่ 75) ซึ่งทำดังกล่าวพบในกระบวนการแสดงใน ชุดมโนราห์
บุษายัญ การใช้มือเลียนแบบธรรมชาตินก อันได้แก่ ท่ากางปีก ท่าที่ 4 (รูปภาพที่ 76) ท่าที่ 9
(รูปภาพที่ 81) ท่าที่ 17 (รูปภาพที่ 89) ท่าที่ 25 (รูปภาพที่ 97) ท่าที่ 27 (รูปภาพที่ 99)

ทั้งนี้โครงสร้างของการจัดวางตำแหน่ง มือ แขน เท้า ค่อนข้างมีความชัดเจนดังนี้

1. ลักษณะการปฏิบัติมือ	1.1 การจับนิ้ว	นิ้วหัวแม่มือและนิ้วชี้จรดกัน โดยให้ปลายนิ้วทั้งสองชนกัน
	1.2 การตั้งวง	นิ้วหัวแม่มือและนิ้วชี้จรดกัน แบบลักษณะจับนิ้ว ส่วนนิ้วที่เหลือจะชิดติดกัน หรือม้วนหุ้มฝ่ามือออก หัวข้อมือ ลักษณะนี้เกี่ยวกับการใช้มือในการตั้งวงแขนแบบนาฏศิลป์ไทย แต่จะมีความแตกต่างชัดเจน สัดส่วนของวง ซึ่งตำแหน่งของมือจะอยู่เหนือศีรษะทุกครั้ง
	1.3 การม้วนมือ	ใช้ลักษณะของการม้วนมือแบบนาฏศิลป์ไทย
	1.4 กางแบ่มือหงาย	ใช้ลักษณะของการแบ่มือหงาย 2 ลักษณะ คือ
- จับนิ้ว ให้นิ้วหัวแม่มือและนิ้วโป้งจรดกันแบ่มือหงาย หัวข้อมือลงปลายนิ้วตก ในท่าที่ 10 (ดูภาพที่ 87)
- หงายมือแบระดับเดียวกับแขน นิ้วจะห่อเข้าหาฝ่ามือ โดยเริ่มจากนิ้วด้านในสุด คือ นิ้วก้อย นิ้วนาง นิ้วกลาง นิ้วชี้ ตามลำดับ พบในท่าที่ 1 (ดูภาพที่ 73) ท่าที่ 5 ท่าที่ 31 (ดูภาพที่ 103)

- 1.5 การกระดิกนิ้ว มีการกระดิกนิ้วโดยใช้ลักษณะของการปฏิบัติมือ ให้มือไขว้ทับกัน แต่นิ้วโป้งจะชนกัน ห้ามทั้งกระดิกนิ้วขึ้นลง สื่อความหมายถึงการบินของนก พบในท่าที่ 9 (รูปภาพที่ 81)
- 1.6 การใช้แขน ส่วนใหญ่จะเน้นใช้แขนให้มีสัดส่วนตั้งฉากขนานกับพื้น พบในท่าเตรียม, ท่าพนมมือ (รูปภาพที่ 74) ท่ากางปีก (รูปภาพที่ 76), ท่าที่ 8 (รูปภาพที่ 80) ท่าที่ 16 (รูปภาพที่ 88) ท่าที่ 17 (รูปภาพที่ 89), ท่าที่ 18 (รูปภาพที่ 90) ท่าที่ 19 (รูปภาพที่ 91)
- 1.7 การใช้การกำมือ โดยมีวิธีปฏิบัติคือ กำมือหลวม ๆ ในขณะเดียวกัน นิ้วโป้งจะชูขึ้น การปฏิบัติท่าดังกล่าวพบว่า มีการกำมือ 2 ลักษณะคือ
- กำมือข้างเดียว กำมือข้างหนึ่ง อีกข้างจะปฏิบัติท่าอีกแบบ พบในท่าที่ 3 ท่าเจิมหน้าผาก ในขณะที่มือขวากำมือ มือซ้ายทำวสะอว
- กำมือ 2 ข้าง กำมือ 2 ข้าง อีกข้างจะไขว้อยู่ด้านหลัง ส่วนอีกข้างหนึ่งจะกำมือชูไว้สูง พบในท่าที่ 29 ท่าต็ดนิ้วเรียกนก และท่าที่ 26 มือขวากำนิ้วโป้งสูง เหนือศีรษะ มือซ้ายกำมือวางไว้ระดับหน้า

- 1.8 การพนมมือ พบการพนมมือ 2 ลักษณะ โดยมีวิธีปฏิบัติดังนี้ คือ
- พนมมืออยู่ระหว่างอก
 - พนมมืออยู่เหนือศีรษะ

2. ลักษณะการปฏิบัติเท้า

การใช้เท้าในระบำชุดชุดาหวัน พบว่า ใช้ลักษณะของการใช้เท้าเลียนแบบนาฏศิลป์อินเดีย ได้แก่ การกระเทียบเท้า การเดินกระเทยสั้น

นาฏศิลป์ไทย โดยนำนาฏศิลป์ของคำเหล่านี้มาประยุกต์ใช้ อันได้แก่ กระดกเท้า วางสั้นเท้า ตั้งเข่า การก้าวเท้า การเขย่งเท้า

- 2.1 การกระดกเท้า มีลักษณะของการกระดกเท้าแบบนาฏศิลป์ไทย โดยมีลักษณะการนั่งบนบนจุมกเท้าในขณะที่เท้าอีกข้างหนึ่งจะแยกกันเข้าออกพร้อมทั้งกระดกหักข้อเท้าลง พบในท่าที่ 3 ท่าเจิมหน้าผาก
- 2.2 การเขย่งเท้า พบ 2 ลักษณะ โดยมีวิธีปฏิบัติดังนี้คือ
- ยืนเขย่ง พบในลักษณะของการใช้เท้าก้าวไขว้ โดยให้เท้าข้างใดข้างหนึ่งอยู่ด้านหน้า พบในท่าที่ 9 ท่าชยับปีกบิน
- นั่งเขย่ง พบในลักษณะของการนั่งบนสั้นเท้าทั้งสอง เขย่งปลายเท้า พบในท่าที่ 2 ท่าพนมมือ
- 2.3 การก้าวเท้า พบ 4 ลักษณะ โดยมีวิธีปฏิบัติดังนี้ คือ
- ก้าวหน้าเปิดสั้นเท้า การใช้เท้าในลักษณะของก้าวหน้าเปิดสั้นเท้าข้างใดข้างหนึ่งก้าวมาด้านหน้า อีกข้างหนึ่งจะวางหลัง พร้อมทั้งเปิดสั้นเท้าแบบนาฏศิลป์ไทย พบในท่าที่ 6 และท่าที่ 7

ก้าวข้างเปิดสั้น	การใช้เท้าในลักษณะของก้าวเท้าด้านข้างเปิดสั้น จะพบว่าทั้งก้าวเท้าด้านขวาและด้านซ้าย โดยพบในท่ารำที่ 27, 29
ก้าวข้างเปิดสั้น	การใช้เท้าในลักษณะของการก้าวข้างเปิดสั้น จะพบทั้งการก้าวเท้าด้านขวาและด้านซ้ายเช่นเดียวกัน โดยพบในท่ารำที่ 11, 17, 20, 22, 23, 25, 28
2.4 การตั้งเข่า	ในระบอบชุดดังกล่าวพบการตั้งเข่า 2 ท่า คือ ท่าที่ 4 ท่ากางปีก ผู้แสดงจะตั้งเข่าขวาหน้าตรง เท้าซ้ายวางหลังเปิดสั้นเท้าและท่าที่ 12 ผู้แสดงจะหันตัวไปด้านขวามือของเวที โดยมีวิธีปฏิบัติเช่นเดียวกัน
2.5 การจรดเท้า	พบ 2 ลักษณะ โดยมีวิธีปฏิบัติคือ จรดเท้าชิดกับเท้าที่ยืนเต็มเท้าและจรดเท้าให้เท้าห่างกัน ห้อยมทั้งกันเข่าห่างจากเท้าที่ยืนเต็มเท้า การจรดเท้าขณะที่เท้าทั้งสองจะชิดกันพบในท่าที่ 1, 8, 13, 18, 19, 21, 32 การจรดเท้าห่างจากเท้าที่ยืนเต็มเท้า ประมาณ 1 ฟุต พบในท่ารำที่ 14, 16 และท่าที่ 24
2.6 การกระเทียบเท้า	การกระเทียบเท้าพบในท่าที่ 10 (ดูภาพที่ 82)
2.7 การกระทบส้นเท้า	การใช้เท้ากระทบส้นเท้าบนในท่าที่ 11 (ดูภาพที่ 83) ท่าที่ 12 (ดูภาพที่ 84) ท่าที่ 16 (ดูภาพที่ 88) ท่าที่ 20 (ดูภาพที่ 92)

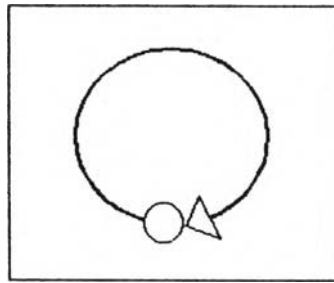
3. การแปรแถว

จากการศึกษากระบวนการแสดงในชุดระบายยุดาหวัน ในงานวิจัยซึ่งเป็นลักษณะของการแสดงเดี่ยว ผู้วิจัยพบรูปแบบของการเคลื่อนไหวบนเวที ดังนี้

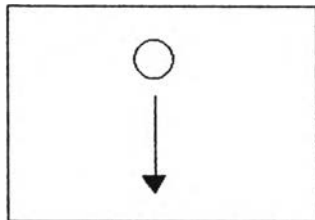
แบบที่ 1 ผู้แสดงเคลื่อนไหวหมุนรอบตัวเอง โดยวนไปทางขวามือแล้วกลับมาทิศ

เดิม โดยใช้ลักษณะของการเคลื่อนไหว 3 ลักษณะคือ

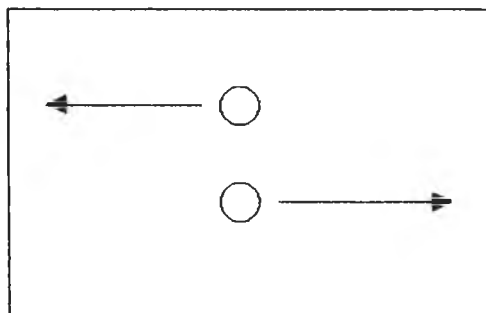
- เดินกระทบส้นเท้าข้างใดข้างหนึ่ง
- เดินก้าวเท้าเร็ว ๆ
- เดินขยับเท้า

แบบที่ 2 ผู้แสดงเคลื่อนไหวไปด้านหน้าเวทีโดยการกระแทกเท้าและการเดินขยับเท้า

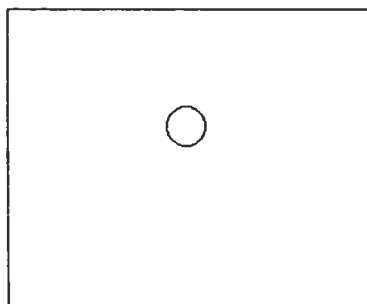
แบบที่ 3 ผู้แสดงเคลื่อนไหวไปทางด้านขวา และทางด้านซ้ายของเวที โดยใช้ลักษณะการเคลื่อนไหว 2 ลักษณะดังนี้

แบบที่ 4 ผู้แสดงเคลื่อนไหวอยู่กับที่โดยใช้จุดศูนย์กลางของเวที ใช้ลักษณะ

การเคลื่อนไหว 5 ลักษณะ ดังนี้

- ก้าวเท้าข้างใดข้างหนึ่ง พร้อมทั้งกระทบส้นเท้าหน้า
- ยืนกระโดดสลับเท้าขวา - ซ้าย
- ยืนชอยเท้า ย่อ - ยืด
- ยืนเขย่งเท้าข้างใดข้างหนึ่ง
- นั่งกระทบส้นเท้าหน้า

4. การแต่งกาย

แต่งกายแบบแขก ผู้ชายคือ นุ่งกางเกงจับขูดที่เอว, สวมเสื้อคอกลมแขนสั้น ใช้ผ้าคาดเอวปล่อยชายห้อยลงมาด้านหน้า สวมเครื่องประดับมีสายห้อยที่เอว 2 ข้าง สวมหมวกแขกมีขนนกเสียบประดับเข็มกลัดเพชร สำหรับการแต่งกายแบบนาฏยศิลป์อินเดีย เนื่องจากบทละครดังกล่าวได้เค้าโครงเรื่องมาจากปัญญาสชาดก ของอินเดีย

5. เพลงและดนตรี

เพลง ใช้เพลงมฤคธวัช ดนตรีปี่พาทย์ใช้จังหวะช้า จังหวะปานกลาง และ จังหวะเร็ว

6. วิธีแสดง

ในการแสดงชุดระบำดังกล่าวพบว่า ใช้ลีลาการแสดงแบบตัวพระ เนื่องจากเป็นการแสดงของพระเอก ซึ่งสามารถแสดงได้ 2 ลักษณะคือ

1. แสดงเดี่ยว
2. แสดงหมู่

ดังได้กล่าวมาแล้วว่าโครงสร้างระบำชุดดังกล่าวค่อนข้างมีความชัดเจนในเรื่องการใช้มือ แขน ขา ฉะนั้นในการคิดประดิษฐ์ระบำชุดดังกล่าวจึงค่อนข้างจะต้องใช้ความสามารถเฉพาะตัวพอสมควร รวมทั้งผู้แสดงต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถเฉพาะทางนาฏยศิลป์ จะสังเกตเห็นได้ว่าในระบำชุดดังกล่าว การใช้ดนตรีบรรเลงด้วยวงปี่พาทย์แต่ทำรำมีทั้งทำอินเดีย ทำธรรมชาติ ทำนาฏยศิลป์ไทย ในขณะที่ใช้การแต่งกายเลียนแบบอินเดีย นอกจากนี้อาจารย์ยังให้ความสำคัญต่อกระบวนการออกแบบท่าทำให้สัมพันธ์กับดนตรี เช่น ในช่วงจังหวะที่มีเพลงจังหวะเพลงช้าละ อาจารย์จะใส่ท่าอย่างละเอียด ตัวอย่างเช่น ท่ากระดิกนิ้ว จะมีลักษณะของการกระดิกนิ้วให้ปลายนิ้วลู่วี ๆ โดยทั่ว ๆ ไป การแสดงท่าเลียนแบบธรรมชาติการบินของนก จะใช้ลักษณะของการกางมือออก หักข้อมือกดปลายนิ้วลง พร้อมทั้งขยับข้อมือขึ้น ลง ให้สัมพันธ์กับจังหวะย่อ - ยืด แต่ลักษณะท่าเลียนแบบธรรมชาติของนกแบบอาจารย์ประทีนจะแตกต่างออกไป โดยใช้ลักษณะของการใช้มือทั้งสองไขว้ทับประสานกันระดับหน้าอกนิ้วโป้งชนกัน พร้อมทั้งกระดิกปลายนิ้วถี่ ๆ วนไปทางซ้ายและขวาตามจังหวะเพลงโดยสัมพันธ์กับจังหวะย่อ - ยืด

นอกจากอาจารย์ได้นำท่ารำไทยมาผสมกลมกลืนกันอย่างเหมาะสม ตัวอย่างเช่น นำท่าเริ่มหน้าผากจากการแสดงชุดรำโนราห์บูชาญมาใส่เป็นท่าระบำดังกล่าว เนื่องจากในการแสดงชุดรำโนราห์บูชาญเป็นการรำรำของนางกินรีซึ่งมีลักษณะครึ่งมนุษย์ครึ่งนก ในระบำชุดยูดาหวันก็เป็นลีลาการรำรำของมนุษย์ซึ่งรำรำเป็นภาษานก ซึ่งมีลักษณะความหมายที่ใกล้เคียงกัน นอกจากนี้ในระบำชุดดังกล่าว อาจารย์ได้ผสมผสานท่ารำของนาฏศิลป์ไทยกับท่ารำนาฏศิลป์อินเดีย ลักษณะของการใช้มือ และท่า การใช้มือจะเน้นการจับแบบนาฏศิลป์อินเดีย ซึ่งใช้เป็นท่าเฉพาะของการแสดงชุดนี้ 2 แบบด้วยกัน คือ จับมือ โดยการใช้นิ้วชี้กับนิ้วโป้งจรดกับนิ้วที่เหลือชิดออก และจับโดยใช้นิ้วชี้กับนิ้วโป้งจรดกันนิ้วที่เหลือติดกัน การใช้มือของการแสดงชุดนี้ถึงแม้ว่าจะเลียนแบบนาฏศิลป์อินเดียแต่ยังคงใช้หลักการตั้งวงแบบนาฏศิลป์ไทย เพียงแต่จัดสัดส่วนของวงที่แตกต่างกันโดยในระบำชุดดังกล่าว จะตั้งวงสูงเหนือศีรษะขึ้นไปเล็กน้อย ทั้งนี้เพื่อความเหมาะสมของท่ารำ ส่วนการใช้เท้าจะเน้นการใช้สันเท้า การเขย่งปลายเท้า การกระเทียบเท้า รวมทั้งการใช้จังหวะซ้ำ

4.2 ระบายคำคมสมคะเน

ระบายคำคมสมคะเน มีประวัติความเป็นมา ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่สาม ระบายคำคมสมคะเนเป็นระบายที่มีเนื้อร้อง ช่วงแรกของการแสดง เป็นการประดิษฐ์ทำรำโดยอาศัยเนื้อร้อง และทำท่าทางให้สอดคล้องกับความหมายของคำร้อง ช่วงที่สองของการแสดง เป็นการประดิษฐ์ทำรำตามทำนองเพลงโดยไม่มีเนื้อร้อง

ทำนองเพลงท่อนแรกใช้ทำนองโดยสลัม ซึ่งมีอัตรา 2 ชั้น จึงมีลักษณะจังหวะปานกลาง เนื้อร้องมีความหมายสอดแทรกคติเตือนใจแฝงอยู่

ทำนองเพลงท่อนสองใช้ทำนองเพลงมาร์ชทูลุจอร์เจีย ซึ่งเป็นทำนองเพลงฝรั่ง แต่ได้ประยุกต์มาใช้ในการบรรเลงด้วยเครื่องดนตรีไทย เนื้อร้องให้ความหมายคติข้อคิดแฝงอยู่ เช่นเดียวกับท่อนแรก

ทำนองเพลงท่อนสามใช้ทำนองลูกประคำของทหารเรือ ซึ่งรูปแบบของการออกท่าทางนั้นความซุ่มเหยงของการใช้มือและเท้าคือให้สัมพันธ์กับทำนองเพลง

ต่อไปนี้ผู้วิจัย ได้นำเสนอภาพถ่ายชุดระบายคำคมสมคะเน พร้อมคำอธิบาย ใต้ภาพดังกล่าว โดยผู้แสดงในภาพเป็นนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนสีวลี

เพลงคำคมสมณะ

บทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ทำนองโยสลิ้ม

ปากเป็นเอก	เลขเป็นโท	โบราณว่า
หนังสือตรี	มีปัญญา	ไม่เสียหลาย
ถึงรู้มาก	ไม่มีปาก	ลำบากกาย
มีอุบาย	พูดไม่เป็น	เห็นป่วยการ

ทำนองมาร์ชทูลจอร์เจีย

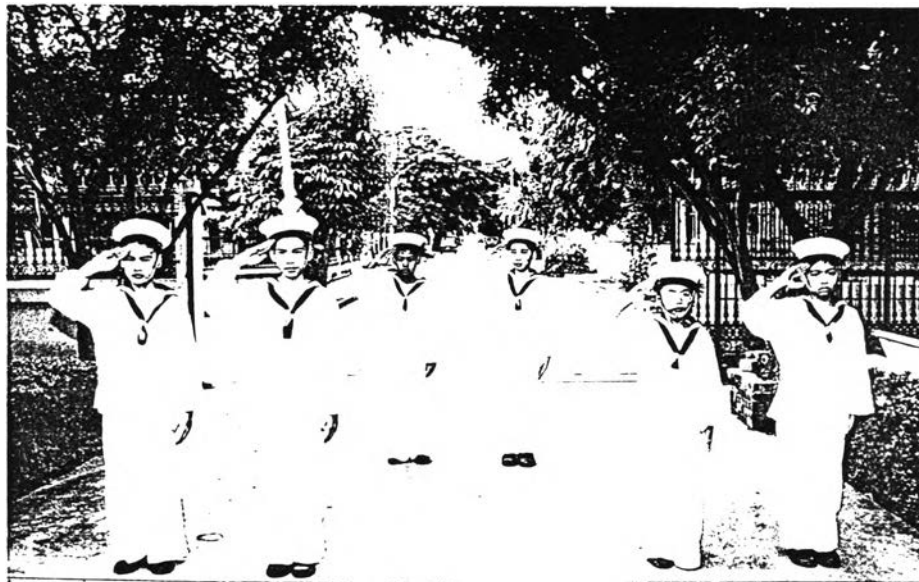
ผู้ใดมีอำนาจเสนา	ธรรมดาหาอะไกรหาได้
กำหนดคือยุติธรรมจงจำไว้	ใครหมัดใหญ่ได้เปรียบเรียบเชียวเออ
ใครหมัดยอมต้องถ่อมกายยอบ	ต้องคอยหมอบคอยกราบราบเพียงเหนือ
คอยระแวงแขงอยู่จนขอ	มิได้กล้าเผยอขึ้นคิงคิง
มีอำนาจวาสนาวาจาสีทธิ์	พูดสิ่งใดไม่ผิดเพราะฤทธิ์ขลัง
ถึงพูดผิดกำหนดชัดลงปึง	กลายเป็นผู้ถูกจ้งไปทั้งเพ
กำหนดเล็กลูกเด็กเถียงได้	จะส่งเสียงเถียงไปไม่ไหวเหว
ต้องขอยีมหมัดโตไว้ไว้แบ้	เดินไ้เื่อวางปึงให้ถึงดี

- มาร์ชทูลจอร์เจีย -

- ลูกประตู่ -

ภาพที่ 105

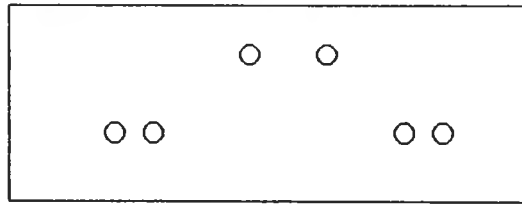
ภาพที่ 106

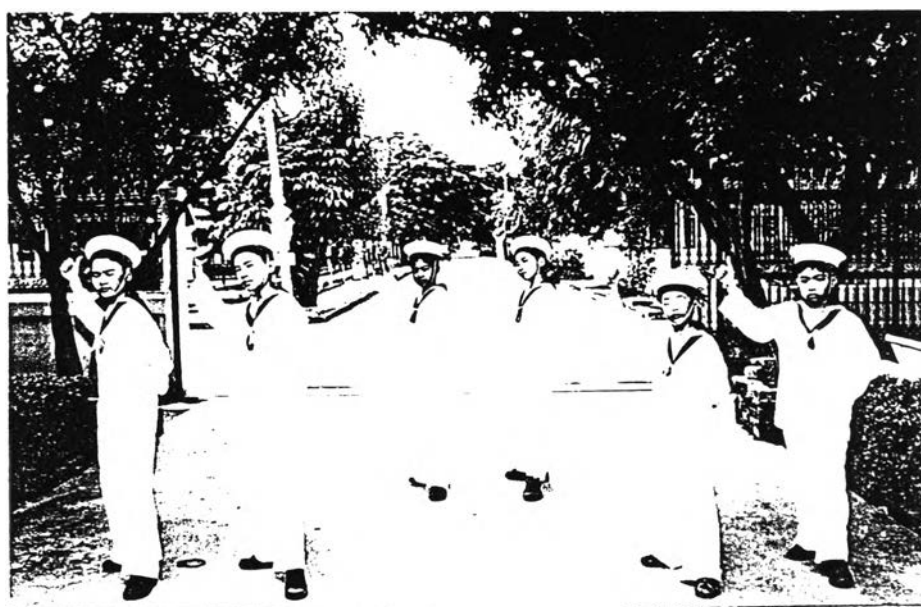
ทำออก

ทำที่ 1

วิธีปฏิบัติ

ผู้แสดงหันหน้าเข้าหากันเดินย่อเท้าพร้อมทั้งแกว่งมือเดินออกมาจากด้านข้าง
เวทีทั้งขวา ซ้าย พร้อมทั้งเดินสวนแถวแปรขบวนแถวเป็นแถวคู่ ดังภาพข้าง
ล่าง จังหวะสุดท้าย ทำท่า "ตะบ๊ะ" (ท่าความเคารพแบบทหาร ตำรวจ)
ติดกัน ยืนตัวตรง โดยมีการเคลื่อนไหวแถว ดังนี้

ภาพที่ 107

ท่าที่ 2

คำร้อง "ปากเป็นเอก"

วิธีปฏิบัติ ตะแคงตัวไปด้านขวา ถอยเท้าขวาวางหลัง เท้าซ้ายอยู่หน้า เท้ามีระยะห่างประมาณ 1 ฟุต ยืนเต็มเท้าทั้งสองเท้า โดยให้น้ำหนักตัวอยู่ที่เท้าขวามือขวากำมือขวาไปงระดับศีรษะ มือซ้ายกำไขว้มือไว้ด้านหลังศีรษะตั้งทางขวา

ภาพที่ 108

ท่าที่ 3

คำร้อง "เลขเป็นโท"

วิธีปฏิบัติ โนมัดมัดด้านหน้าเล็กน้อย น้ำหนักตัวถ่ายมาที่เท้าหน้า คือ เท้าซ้าย มือขวา กำมือไหลมอไว้ด้านหลัง มือซ้ายชูนิ้ว 2 นิ้ว คือ นิ้วชี้และนิ้วกลาง นิ้วที่เหลือพันกับเข้าหาฝ่ามือ หันฝ่ามือเข้าหาตัวเองระดับหน้า

ท่าที่ 4

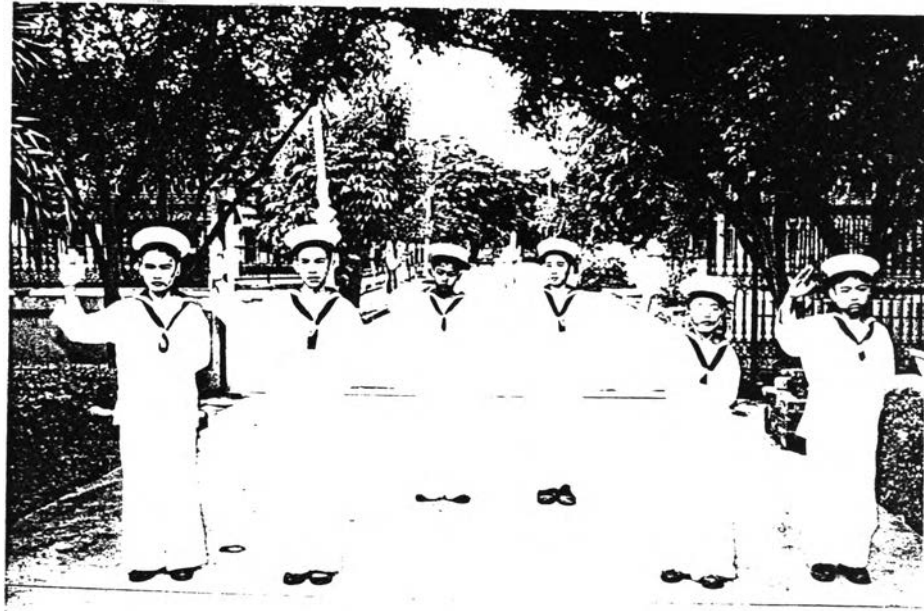
ท่าของดนตรีรับ

วิธีปฏิบัติ

จังหวะอื่น

ย่อท่าแกว่งมือปฏิบัติเช่นเดียวกับท่าออก โดยเริ่มย่อท่าซ้าย มือซ้าย
แกว่งไปด้านหลัง มือขวาแกว่งมาด้านหน้า ย่อท่าสลับซ้าย-ขวา

4 ครั้ง

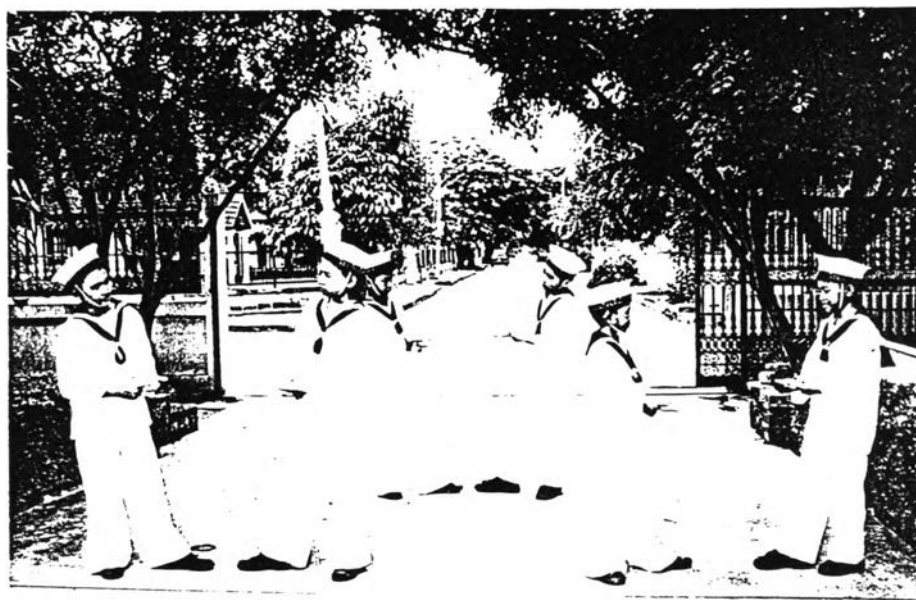

ภาพที่ 109

ท่าที่ 5

คำร้อง "โบราณว่า"

วิธีปฏิบัติ ยืนตรง เท้าทั้งสองชิด มือซ้ายกำไหล่หลังในขณะที่มือขวายกขึ้นระดับศีรษะ ทำท่า "ไว้มือ" คือ แบนมือขวาตะแคงให้สันมืออยู่ด้านนอก พร้อมทั้งกระดกข้อมือเข้าออก 1 ครั้ง

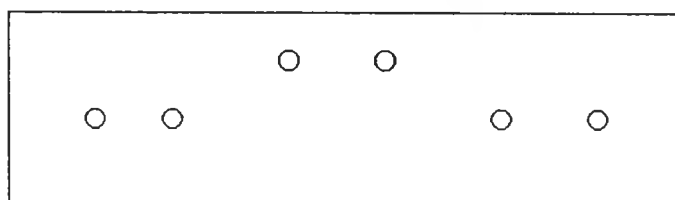
ภาพที่ 110

ท่าที่ 6

คำร้อง "หนังสือตรี มีปัญญา"

วิธีปฏิบัติ

ผู้แสดงตะแคงตัว หันหน้าเข้าหาคู่ ดังรูปข้างล่าง ผู้แสดงด้านมุมขวาของเวที ยืนทำซ้ายวางเต็มเท้าในขณะที่เท้าขวายื่นออกมาข้างหน้า มือซ้ายแบหงาย ระดับชายพก คำว่า "มีปัญญา" มือขวา ขึ้นแตะมือลงบนฝ่ามือซ้าย เขียงศรีษะ ด้านขวา ผู้แสดงมุมด้านซ้ายของเวทีจะปฏิบัติเช่นเดียวกัน โดยทำตรงกันข้ามกัน

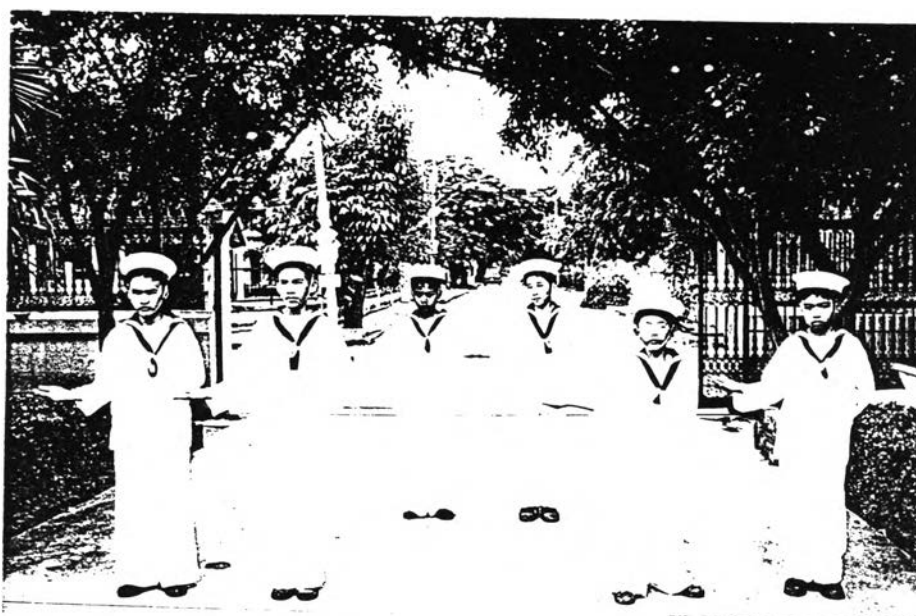
ท่าที่ 7

ท่าของดนตรีรับ

วิธีปฏิบัติ

จังหวะอื่น

ปฏิบัติเช่นเดียวกับท่าที่ 4

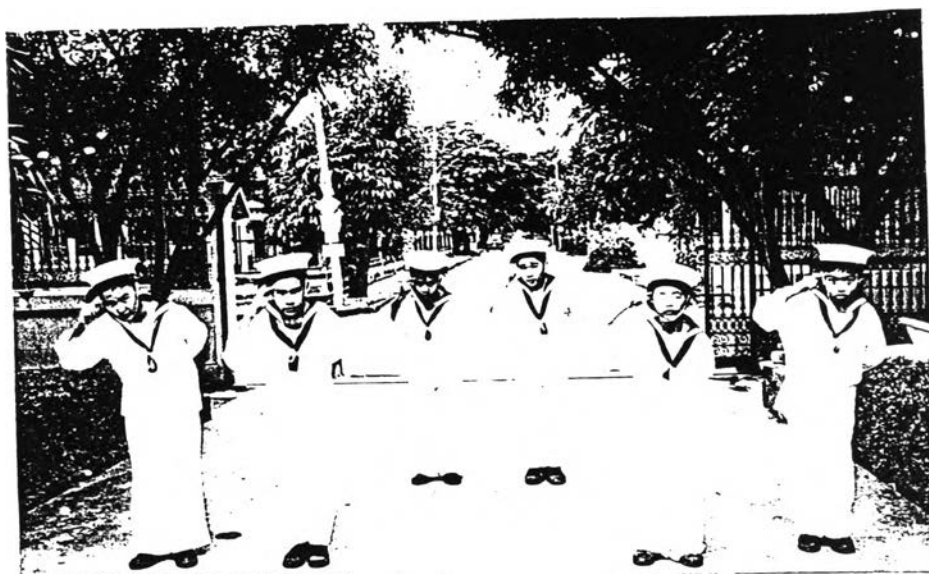

ภาพที่ 111

ท่าที่ 8

คำร้อง "ไม่เสียหลาย"

วิธีปฏิบัติ ยืนตัวตรง มือขวาแบ่มือผายออกระดับสะอวมือซ้ายกำมือหลวม ๆ โพล่มือไว้ด้านหลัง

ภาพที่ 112

ท่าที่ 9

คำร้อง "ถึงรู้มาก"

วิธีปฏิบัติ ยืนตรงเช่นเดิม มือซ้ายปฏิบัติเช่นเดียวกับภาพที่ 111 มือขวากำมือหลวม ๆ ไขว้ไว้ที่ ๆ ที่ศีรษะด้านขวา ตามจังหวะประมาณ 4 ครั้ง พ้อมทั้งก้มตัวเล็กน้อย

ภาพที่ 113

ท่าที่ 10

คำร้อง

"ไม่มีปาก"

วิธีปฏิบัติ

เท้าทั้งสองและมือซ้ายปฏิบัติเช่นเดิม มือขวาดั้งมือระดับอก โดยให้สัดส่วนของมืออยู่ในตำแหน่งตรงกับไหล่ซ้าย พร้อมทั้งทำท่าส่ายมือที่สื่อความหมายถึงคำว่า "ไม่"

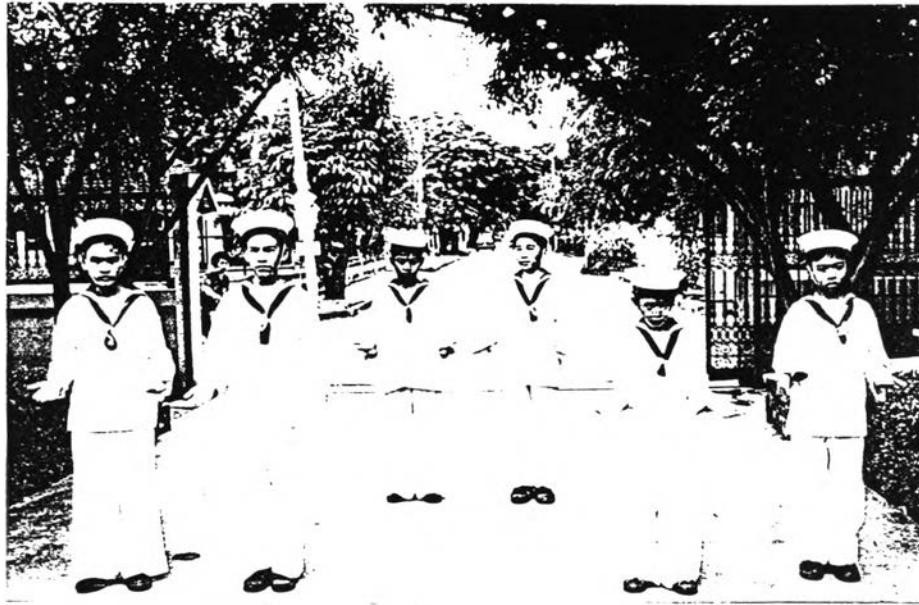
ท่าที่ 11

ท่าของคนตรีรับ

วิธีปฏิบัติ

จังหวัดอื่น

ปฏิบัติเช่นเดียวกับท่าที่ 4

ภาพที่ 114

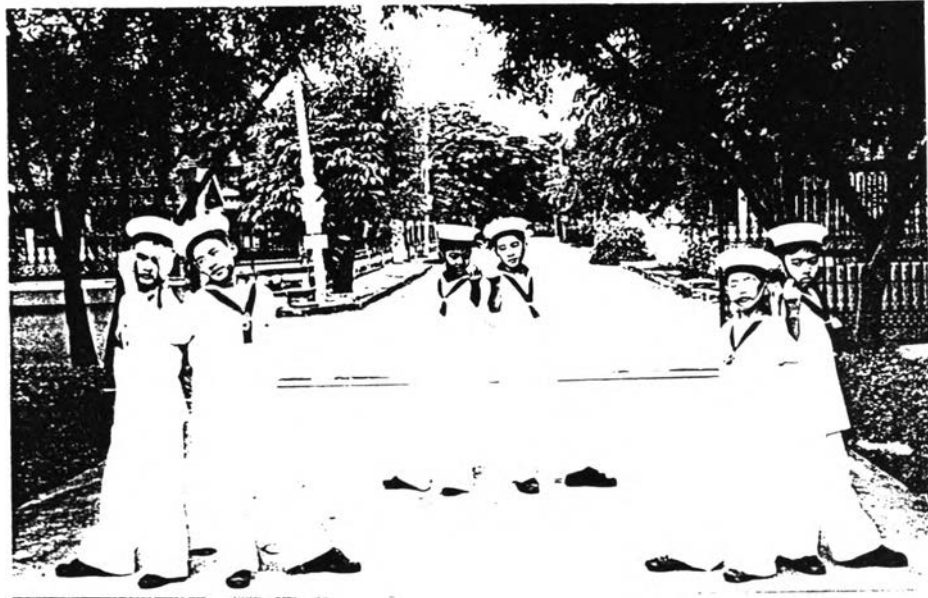
ท่าที่ 12

คำร้อง

"ลำบากกาย"

วิธีปฏิบัติ

เท้าทั้งสองย่อเท้าไปตามจังหวะ มือทั้งสองแบหงายระดับสะเอว หัวนมทั้งสองแตะคอมือไปตามจังหวะทำประมาณ 2 ครั้ง

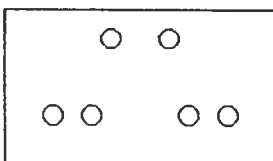

ภาพที่ 115

ท่าที่ 13

คำร้อง

วิธีปฏิบัติ

"มีอุบาย"

ผู้แสดงจับคู่ก้าวเท้าเข้าหากัน โดยตะแคงตัวหันหลังให้กับผู้แสดงด้านขวามือของเวที ยืนนำหน้ากตัวอยู่ที่เท้าซ้ายขณะที่เท้าขวายื่นไปข้าง ๆ โดยยืนเต็มเท้าทั้งสองเท้า มีอวากำหลวม ๆ ไพล่หลัง มือซ้ายยกขึ้นระดับศอกซ้าย พร้อมทั้งคีตนิ้ว 1 ครั้ง ในขณะที่ผู้แสดงด้านซ้ายของเวทีก็จะปฏิบัติเช่นเดียวกัน โดยทำตรงกันข้ามกัน

ภาพที่ 116

ท่าที่ 14

คำร้อง

"พูดไม่เป็น"

วิธีปฏิบัติ

ผู้แสดงถอยเท้าที่ยืนเต็มเท้าวางหลัง พ้อมทั้งถ่ายน้ำหนักไปเท้าหลังสลับ
เปลี่ยนยืนเท้าอีกข้างออกมา เท้าทั้งสองยืนเต็มเท้า ผู้แสดงด้านขวาของเวที
ยกมือขวาแบหงายนำมาแตะที่ขอบปากของตนเอง พ้อมทั้งเอียงศีรษะด้าน
ขวา ในขณะที่ผู้แสดงทางด้านซ้ายของเวทีจะปฏิบัติตรงกันข้าม

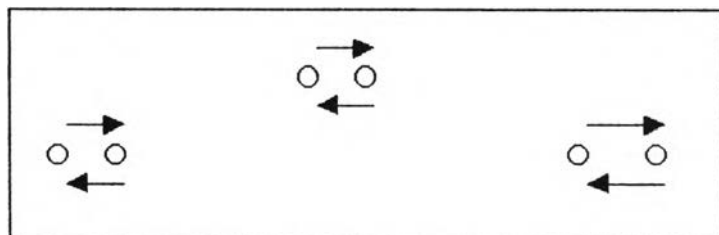
ท่าที่ 15

ท่าของดนตรีรับ

วิธีปฏิบัติ

จังหวะอื่น

ปฏิบัติเช่นเดียวกับท่าที่ 4 แต่จะเคลื่อนไหวโดยการสลับแถวกับคู่

ภาพที่ 117

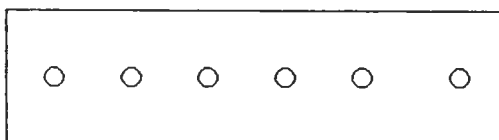
ท่าที่ 16

คำร้อง

"เห็นป่วยกาล"

วิธีปฏิบัติ

เท้าทั้งสองชิด ยืนตัวตรง มือทั้งสองแบหงาย แล้วผายออกระดับสะเอว
 จังหวะเอ็อนสุดท้ายของเพลง ผู้แสดงเดินย่อเท้าแกว่งมือสว่นแถวกับคู่เดิน
 กลับมาจัดแถวหน้ากระดาน

ภาพที่ 118

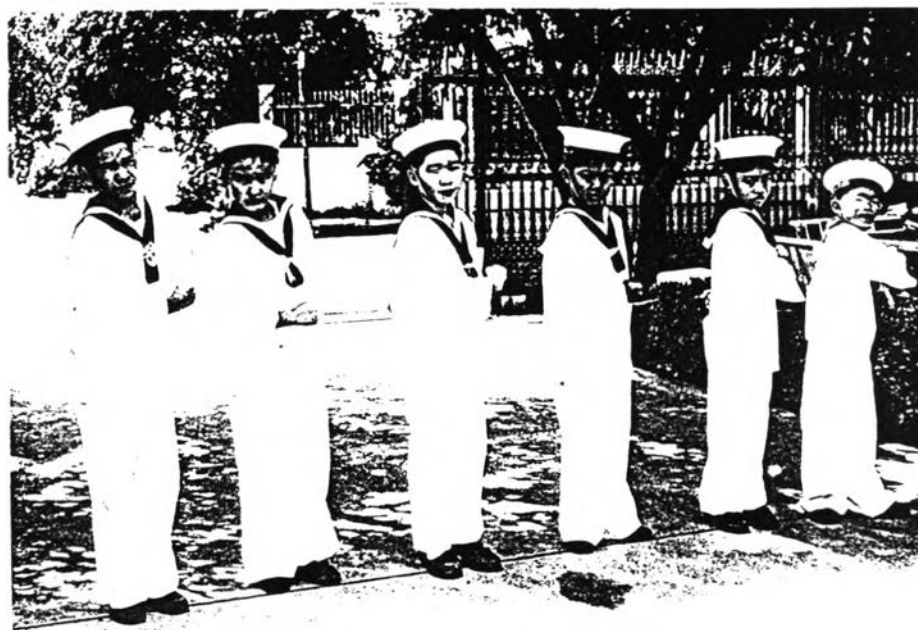
ท่าที่ 17

คำร้อง

"ผู้ใดมีอำนาจวาสนา"

วิธีปฏิบัติ

เดินย่อเท้าสลับซ้าย-ขวา อยู่กับที่ พ้อมทั้งแกว่งมือ เมื่อถึงเนื้อร้อง คำว่า "มีวาสนา ยกมือค้ำนขวาระดับศรีษะพ้อมทั้งทำท่าไว้มือเท้าทั้งสองจะวาง เต็มเท้ายืนตรง

ภาพที่ 119

ท่าที่ 18

คำร้อง

"รวมดาหะไรก็หาได้"

วิธีปฏิบัติ

โค้งศีรษะลงเล็กน้อย มือซ้ายกำไหล่หลัง มือขวากำแนบอก คำว่า "หาอะไร"
 ผายมือขวาแบหงายไปด้านข้าง คำว่า "ก็หาได้" ซ้อนมือขวาที่ผายออกไป
 ด้านขว้าง กลับมาวางแนบอกในลักษณะของการกำมือ ห้อมทั้งยกสันเท้า
 ทั้งสองกระทบเท้า 1 ครั้ง

ภาพที่ 120

ท่าที่ 19

คำร้อง

"กำหนดคือ ยุติธรรมจงจำไว้"

วิธีปฏิบัติ

เปลี่ยนจากมือซ้ายไหล่หลัง มาเป็นมือขวาไหล่หลังในขณะที่มือซ้ายกำหนด
 ชูขึ้นตั้งฉากระดับศีรษะ คำว่า "ยุติธรรม" มือซ้ายเปลี่ยนจากกำหนดเป็นท่า
 ไว้มือ คำว่า "จงจำไว้" วาดมือซ้ายมาไว้แนบอกก้มศีรษะเล็กน้อย

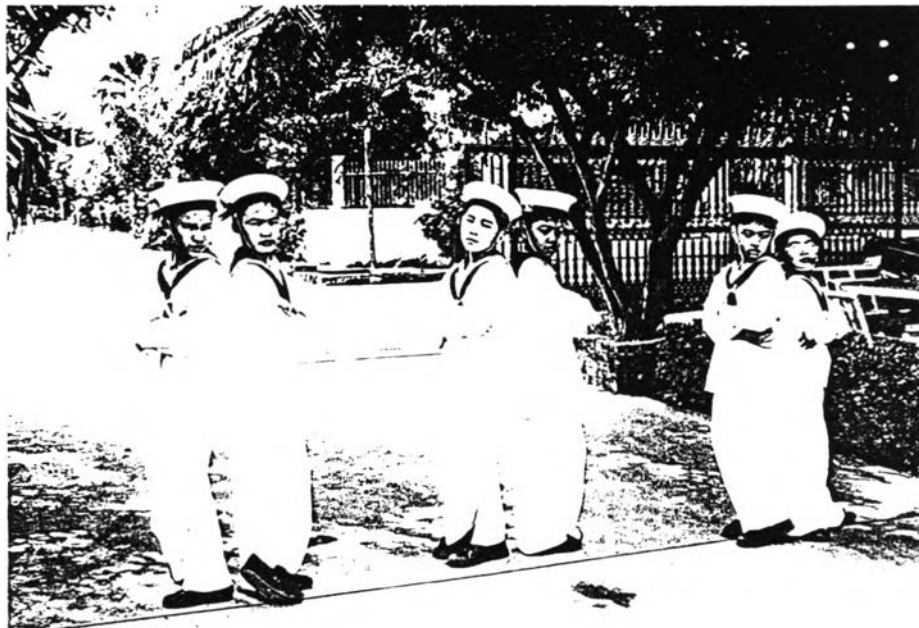
ท่าที่ 20

คำร้อง

"โครหมัดใหญ่"

วิธีปฏิบัติ

ปฏิบัติเช่นเดียวกับคำว่า "กำหมัดคือ" ภาพที่ 12

ภาพที่ 121

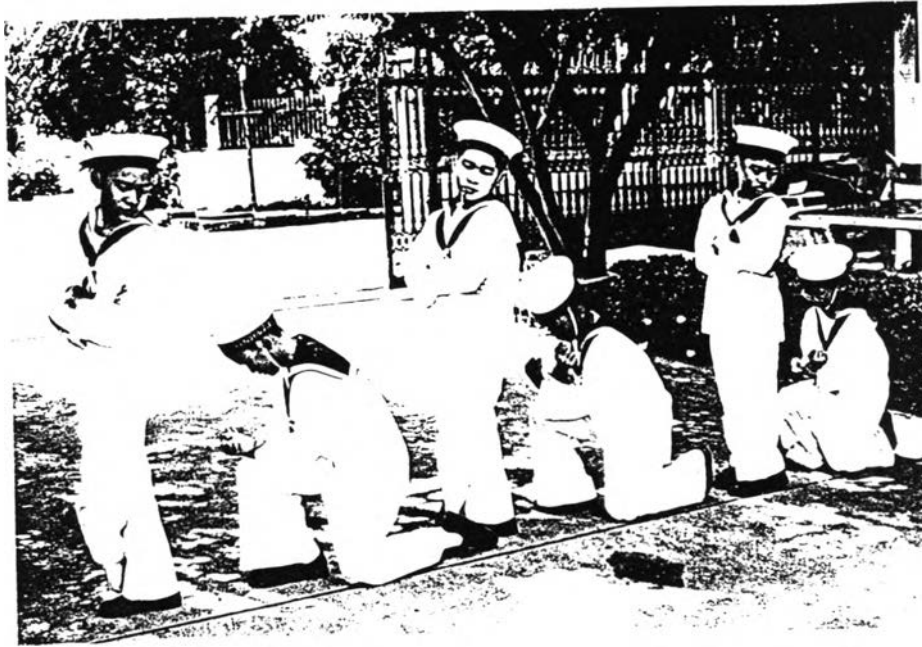
ท่าที่ 21

คำร้อง

"ได้เปรียบเปรียบเซียวเฮอ"

วิธีปฏิบัติ

ผู้แสดงหันหลังชนกันเช่นเดียวกับคำร้องที่ว่า "มีอุบาย" ภาพที่ 115 พร้อมทั้งนำมือทั้งสองไขว้กอดอก เท้าขวายืนเต็มเท้า ส่วนเท้าซ้ายไขว้พาดไปอยู่อีกด้านของเท้าขวา

ภาพที่ 122

ท่าที่ 22

คำร้อง

"ใครหมัดยอมต้องถ่อมกายยอบ ต้องคอยหมอบคอยกราบราบเพียงหน้า"

วิธีปฏิบัติ

ผู้แสดงด้านขวาหันหน้าไปทางขวาของเวทียังคงปฏิบัติท่าเดิมในขณะที่ผู้แสดงด้านซ้ายหันกลับไปด้านขวาเวทีเช่นเดียวกับผู้แสดงด้านขวา มือซ้ายกำไหล่หลัง มือขวากำแนบเข้าหาอก ก้มตัวลงเล็กน้อย คำว่า "กายายอบ" ถอยเท้าซ้ายวางหลังเต็มเท้า นำมือซ้ายที่ไหล่หลังมาไขว้ประสานไว้ด้านหลัง ก้มศีรษะ คำว่า "ต้องคอยหมอบคอยกราบราบเพียงหน้า" เป็นท่าเชื่อมต่อจากท่า "กายายอบ" ผู้แสดงถอนเท้าซ้ายวางหลังตั้ง เข่าขวา คำว่า "ราบเพียงหน้า" จึงแหงนหน้าขึ้น

○ ยืน

● นั่ง

ภาพที่ 123

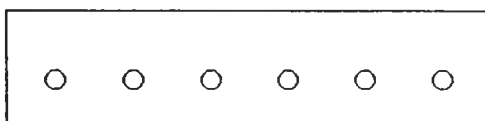
ท่าที่ 23

คำร้อง

"คอยระแวงผยองอยู่นะออ"

วิธีปฏิบัติ

ผู้แสดงด้านซ้ายมือของเวทีวิ่งชอยเท้ามายืนด้านขวามือของผู้แสดงด้านขวา ห้อมทั้งเอามือขวาป้องหูขณะที่มือซ้ายกำไหล่หลัง ยืนด้วยน้ำหนักเท้าขวา เท้าซ้ายเขย่งเล็กน้อยวางหลัง ส่วนผู้แสดงด้านขวามือยืนเท้าขวาวางเต็มเท้า ขณะที่เท้าซ้ายไขว้พาดมาทางขวาวางปลายเท้าจรดพื้น มือกอดอก ผู้แสดง หันหน้ามองกัน คำว่า "ผยองอยู่นะออ" ผู้แสดงด้านซ้ายวิ่งกลับที่เดิม ห้อมทั้งเปลี่ยนมือที่ปฏิบัติในขณะที่ผู้แสดงด้านขวาปฏิบัติเช่นเดิม

ภาพที่ 124

ท่าที่ 24

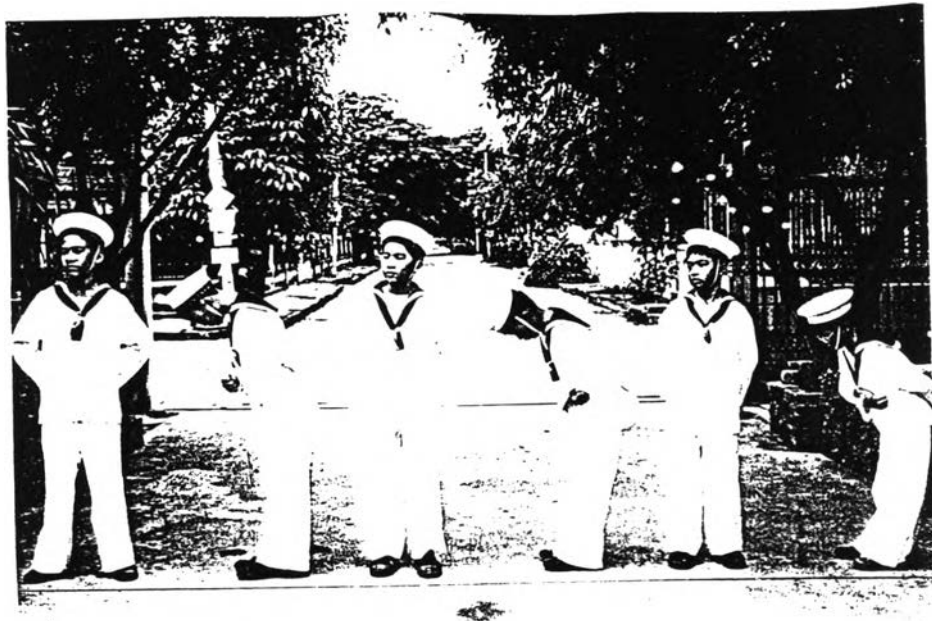
คำร้อง

"มิกัด้าเผยอขึ้นตึงตัง"

วิธีปฏิบัติ

ผู้แสดงด้านซ้ายของเวทีปฏิบัติเช่นเดียวกับคำว่า "กายายอบ" ส่วนผู้แสดงด้านขวาของเวทียืนด้วยเท้าซ้ายวางเต็มเท้า เท้าขวาห่างจากเท้าซ้ายประมาณ 1 ฟุต โดยเขย่งปลายเท้ามือทั้งสองกำหลวม ๆ มือขวากำแนบลำตัว มือซ้ายกำแนบอก คำว่า "ขึ้นตึงตัง" ผู้แสดงด้านขวา ย่ำเท้า กำมือทั้งสอง แกว่งไปตามจังหวะหันมาด้านหน้าเวที มีการเคลื่อนไหวแถวดังนี้

ยืน	○	○ ●	○ ●	○ ●
นั่ง	●			

ภาพที่ 125

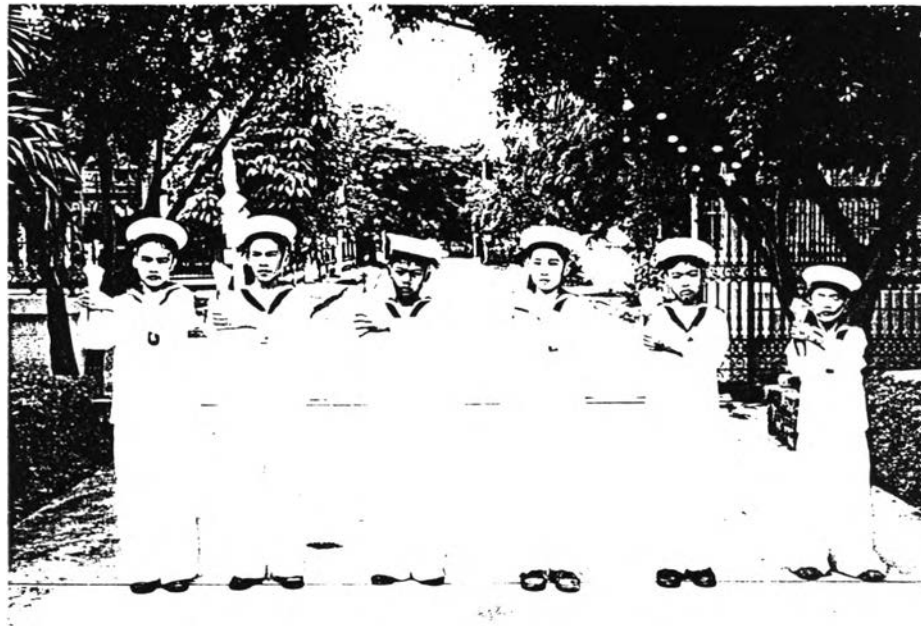
ท่าที่ 25

คำร้อง

วิธีปฏิบัติ

"มีอำนาจวาสนาวาจาสิทธิ์ พุศสิ่งใดไม่ผิดเพราะฤทธิ์ยัง"

ผู้แสดงด้านขวาของเวทียืนตัวตรงแยกขาเล็กน้อย มือทั้งสองกำหลวม ๆ ไว้ด้านหลัง หน้ามองไปทางขวา ผู้แสดงด้านซ้ายของเวที ยืนหันตัวไปทางขวาของเวที มือซ้ายโพลไปด้านหลัง ในขณะที่มือขวากำแนบลำตัว เท้าทั้งสองตรงกางขาเล็กน้อย ห้อมทั้งโค้งตัวลง

ภาพที่ 126

ท่าที่ 226

คำร้อง

"ถึงพุดผิดกำหมัดชัลดงบั้ง" "กลายเป็นผู้ถูกจับไปทั้งเพ"

วิธีปฏิบัติ

คำว่า "ถึงพุดผิด" มือขวาไพล่หลัง มือซ้ายแตะขอบปาก แล้วดึงมือผายออกไปด้านข้าง คำว่า "กำหมัด" ใช้มือซ้ายกำจับที่ข้อมือขวา โดยมือขวากำมือตั้งฉาก หันฝ่ามือเข้าหาตัวเอง คำว่า "ชัลดงบั้ง" ผู้แสดงคว่ำมือที่กำลังห้อม ทั้งระเฑียบเท้าขวา 1 ครั้ง คำว่า "กลายเป็นผู้ถูกจับไปทั้งเพ" แบมือทั้งสอง หายแล้วผายออก

ภาพที่ 127

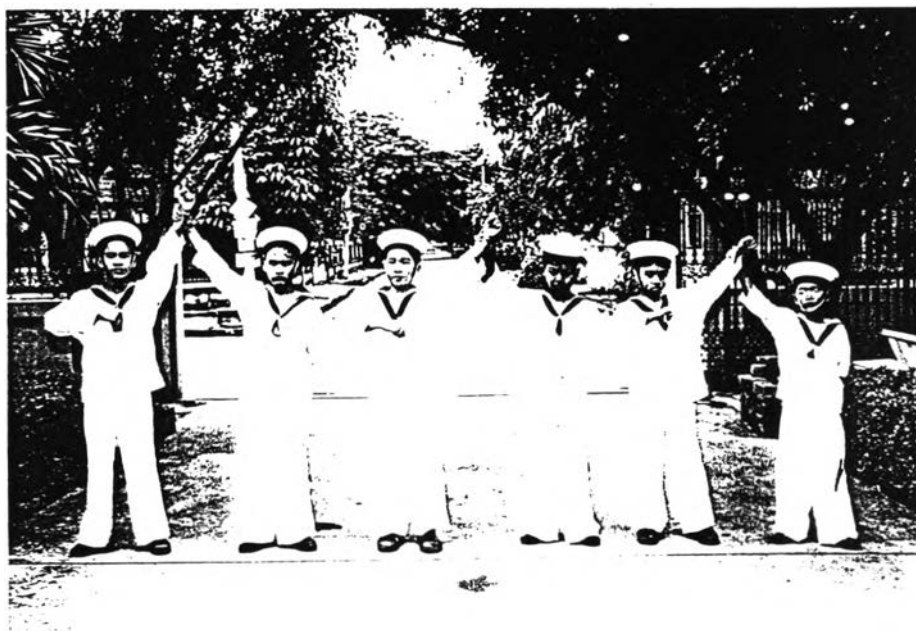
ท่าที่ 27

คำร้อง

"กำหมัดเล็กลูกเด็กเถียงได้ จะส่งเสียงเถียงไปไม่ไหวเหว"

วิธีปฏิบัติ

ผู้แสดงหันหน้าเข้าหาคู่ นำมือทั้งสองมาป้องที่ปาก พ้อมทั้งขยับเท้าเข้าหากัน โดยวิธีเขย่งขาข้างใดข้างหนึ่ง สลับไปที่ละเท้า คำว่า "ลูกเด็กเถียงได้" ผู้แสดงใช้มือขวาชี้เข้าหากันคะมื่อ 3 ครั้ง คำว่า "จะส่งเสียงเถียงไปไม่ไหว" นำมือทั้งสองพ้อมทั้งเดินเขย่งสลับเท้า หมุนรอบคู่ตัวเอง คำว่า "ไม่ไหว" มือปฏิบัติเช่นเดิม แต่จะส่ายหน้าไปตามจังหวะเพลง

ภาพที่ 128

ท่าที่ 28

คำร้อง

วิธีปฏิบัติ

"ต้องคอยตั้งหมุดตรงไว้ไว้แบ้"

ยืนตรงผู้แสดงยืนเรียงแถวหน้ากระดาน ผู้แสดงด้านขวามีมือของเวที ชูมือซ้าย
กำมือขวาตั้ง มือขวากำมือให้นิ้วโป้งชี้เข้าหาตัวเอง ในขณะที่ผู้แสดงด้านซ้าย
ให้มือขวากำมือของผู้แสดงด้านขวาที่ชูขึ้น ส่วนมือซ้ายกำมือไหล่หลัง

ภาพที่ 129

ท่าที่ 29

คำร้อง

"เดินโฉบ้วงบึงให้ถึงดี"

วิธีปฏิบัติ

ผู้แสดงย่อท่า หันหน้าไปด้านขวาของเวที มือทั้งสองกำหลวม ๆ แกว่งมือไปตามจังหวะเพลง คำว่า "ให้ตั้งตั้ง" ผู้แสดงเดินย่อท่าถอยหลังกลับที่เดิม ห้าอมทั้งกระแทกเท้าทั้งสอง 1 ครั้ง

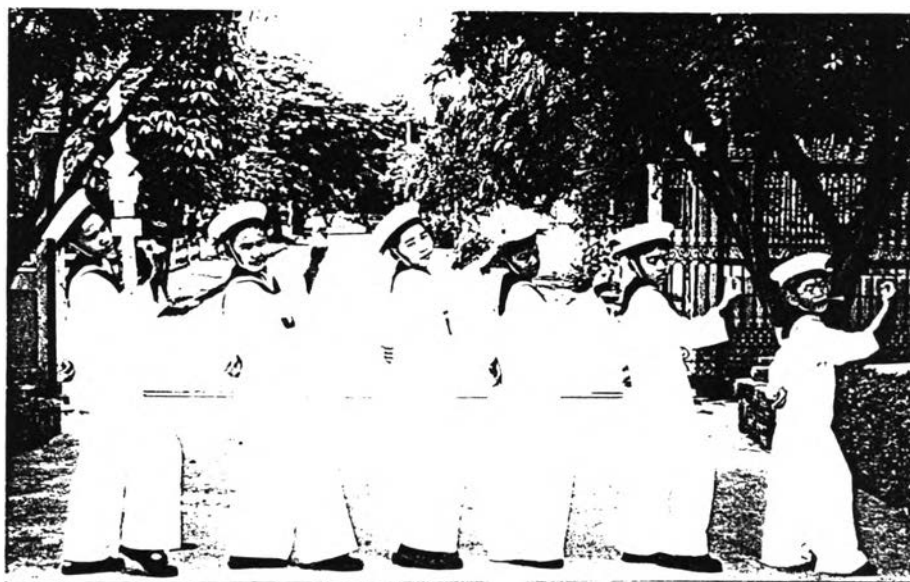

ภาพที่ 130

ท่าที่ 30

ทำนองดนตรีรับท้ายเพลง

วิธีปฏิบัติ ผู้แสดงยืนเรียงแถวหน้ากระดานมือซ้ายไหล่หลัง มือขวาหักข้อมือลงม้วนมือคว่ำฝ่ามือ แขนตั้งระดับศรียะ พ้อมทั้งกระโดดท้ายจังหวะเพลง นำมือทั้งสองมาวมที่อกลักษณะคว่ำมือ จังหวะสุดท้าย คว่ำมือซ้ายหักข้อมือม้วน แขนตั้งเช่นเดียวกับท่าแรก แล้วปฏิบัติมือม้วนคว่ำแขนตั้งให้อยู่ในระดับไหล่ จังหวะสุดท้ายกระโดดแยกขาซ้าย วางปลายเท้าข้าง ๆ แล้วนำมือทั้งสองมาวมมือ ลักษณะมือคว่ำปลายนิ้วชนกัน ท้ายจังหวะเคลื่อนไหวทั้งสองแบบลำดับ

ภาพที่ 131

ท่าที่ 31

วิธีปฏิบัติ

เดินย่อเท้าหันหน้าไปด้านขวาของเวที รวม 4 จังหวะ โดยมีวิธีปฏิบัติดังนี้

จังหวะที่ 1 - เดินย่อเท้าซ้าย แกว่งมือขวามาข้างหน้า

จังหวะที่ 2 - เดินย่อเท้าขวา แกว่งมือซ้ายมาข้างหน้า

จังหวะที่ 3 - เดินย่อเท้าซ้าย แกว่งมือขวามาข้างหน้า

จังหวะที่ 4 - แตะจมูกเท้าซ้าย ย่อเข้าซ้ายเล็กน้อย มือขวาไหลหลัง
มือซ้ายยกขึ้นระดับศีรษะ ทำท่า "ติดนิ้ว"

เปลี่ยนข้างโดยหันตัวมาด้านซ้ายของเวทีเริ่มจังหวะที่ 1 เดินย่อเท้าขวา
ปฏิบัติเช่นเดียวกับจังหวะที่ 4 มือซ้ายไหลหลังมือขวายกขึ้นระดับศีรษะ
ทำท่าติดนิ้ว ห้อมทั้งแตะจมูกเท้าขวา ปฏิบัติทำดังกล่าวรวม 4 ครั้ง
หมดจังหวะหันหน้าไปด้านซ้ายของเวที

ภาพที่ 132

ท่าที่ 32

วิธีปฏิบัติ

ผู้แสดงย่อท่าหันตัวไปด้านขวาของเวทีเปลี่ยนมือเป็นการกำมือหลวมทั้งสองมือ พัดลมทั้งแกว่งไปตามจังหวะ โดยเริ่มจากย่อท่าขวาก่อน จังหวะที่ 7 เท้าซ้ายอยู่ด้านหน้า เท้าขวาอยู่หลัง กระโดดไขว้เท้า 1 ครั้ง หมุนตัวเดินย่อเท้าไปด้านซ้ายเวที 7 จังหวะเช่นเดิม จังหวะที่ 7 เท้าซ้ายจะอยู่ด้านหน้าเช่นเดียวกัน ปฏิบัติทำดังกล่าวรวม 4 ครั้ง

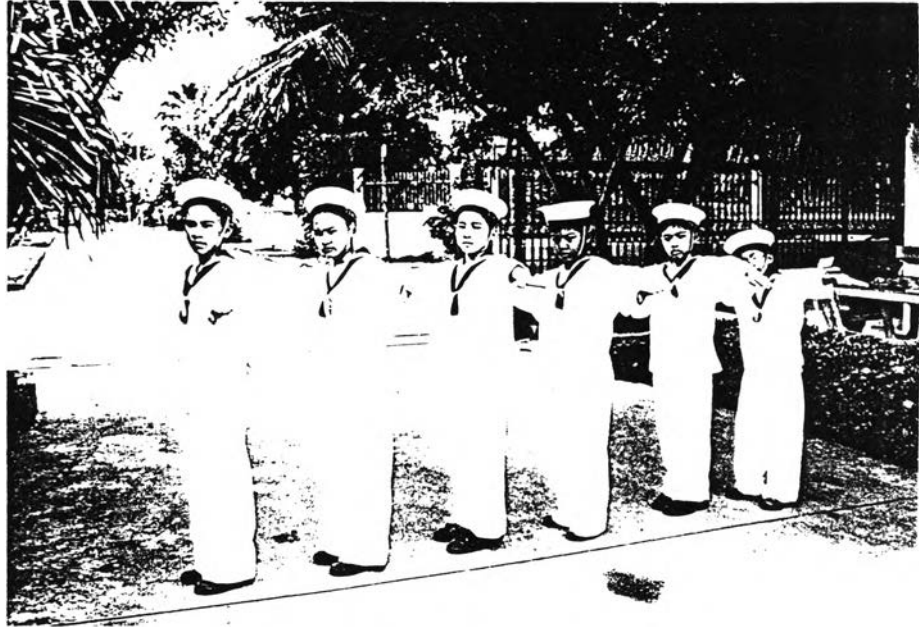

ภาพที่ 133

ท่าที่ 33

วิธีปฏิบัติ

หันหน้าตรงด้านเวที แลวงหน้ากระดาน มือทั้งสองไขว้ยกขึ้นด้วยเท้าขวา
 เท้าซ้ายไขว้เท้าพาดมาทางขวา กระโดดยกมือไปตามจังหวะพร้อมทั้งสลับเท้า
 ซ้ายออกไปด้านซ้าย กลับมาด้านขวากระโดดสลับเท้าซ้ายเข้า-ออก รวม
 7 จังหวะ จังหวะสุดท้ายจะกระโดดรวมเท้า หลังจากนั้นจึงเปลี่ยนเท้า
 กระโดดสลับเข้าออกด้วยเท้าขวา 7 จังหวะเช่นเดิม ปฏิบัติทำดังกล่าวซ้าย-
 ขวา รวม 4 ครั้ง

ภาพที่ 134

ภาพที่ 135

ท่าที่ 34

วิธีปฏิบัติ หันตัวไปด้านขวาของเวที ยืนต่อแถวโดยใช้มือขวาแตะไหล่ผู้แสดงคนหน้า เดินย่อเท้าไปด้านหน้า ตามจังหวะเพลงในขณะเดียวกันจะปฏิบัติมือโดยมีท่าเชื่อม 4 ท่า คือ

1. กางมือซ้ายออกตั้งมือระดับไหล่ปลายนิ้วตรง
2. พับข้อศอกเข้าหาลำตัว แขนตั้งฉากระดับไหล่
3. กางมือออกเช่นเดียวกับท่าที่ 1
4. มือที่กางจะลดมือลงแนบลำตัวแขนตั้ง

ปฏิบัติท่าดังกล่าวจนหมดจังหวะประมาณ 8 ครั้ง

ภาพที่ 136

ท่าที่ 36

วิธีปฏิบัติ

ท่าจบการแสดง

ผู้แสดงหันตัวไปด้านซ้ายของเวที เปลี่ยนจากมือขวาแตะไหล่เป็นมือซ้ายแตะไหล่ ต่อแถวหน้ากระดานเช่นเดิม ใช้ปลายนิ้วขวาแตะขอบหมวกเป็นท่าทำความเคารพ เดินย่อเท้าเข้าเวที พ้อมทั้งกระดกข้อมือเคลือนไหวเล็กน้อย

จากการศึกษาวิจัยนาฏยลักษณะชุดระบำคำคมสมคะน โดยอาจารย์ประทีน พบว่า ในระบำชุดดังกล่าว มีลักษณะของการใช้มือปฏิบัติท่าแบบรำกำแบ คือเน้นการใช้มือแบบกำแบ โดยที่ไม่ต้องคำนึงถึงการใช้มือ แบบนาฏยศิลป์ไทย รวมทั้งลักษณะการใช้ท่า ซึ่งเน้นการใช้ท่าแบบท่าธรรมชาติ และการใช้ท่าแบบทวาร แต่ทั้งนี้จะคำนึงถึงการใช้ท่าให้สัมพันธ์กับทำนองเพลงเป็นหลัก

1. ลักษณะของการใช้มือมีลักษณะดังนี้

- 1.1 การแกว่งมือ - มีการใช้มือแกว่งแขนสลัดซ้าย - ขวา เน้นแกว่งแขนตามธรรมชาติแต่จะทะมัดทะแมงแบบทวาร มีการแกว่งมือตลอดในช่วงที่เป็นทำนองดนตรีรับ
- 1.2 การกำมือ - มีการใช้มือกำเป็นส่วนใหญ่โดยจะมีการกำมือ 2 ลักษณะคือ กำมือทั้งหน้านิ้ว และกำมือโดยการชูนิ้วโป้งขึ้น สัดส่วนของตำแหน่งมือมีหลายระดับ เช่น กำมือไหล่หลัง กำมือชูขึ้นระดับศีรษะ กำมือแนบลำตัว กำมือไขว้ประสาน กำมือแกว่งแขน กำมือแล้วจับข้อมืออีกข้าง
- 1.3 การแบมือ - มีการใช้ลักษณะแบมือ 2 ลักษณะคือ แบมือข้างเดียวและแบทั้งสองมือ โดยสัดส่วนของมือมีความแตกต่างกัน เช่น แบตะแคงตั้งขึ้นระดับศีรษะ หมายถึง "ทำไว้มือ" แบแนบไว้ที่หู หมายถึง "ทำฟัง" แบมือหันฝ่ามือออกด้านข้างแล้วส่ายมือ หมายถึง "ทำปฏิเสธ"
- 1.4 การใช้มือไหล่หลัง - มีการใช้มือไหล่หลังเกือบทุกท่า โดยเฉพาะในท่าที่มืออีกข้างกำลังทำท่าไปตามเนื้อร้อง มืออีกข้างจะไหล่ไว้ด้านหลัง
- 1.5 การกระดกข้อมือ - จะสัมพันธ์กับการใช้มือในท่า "ไว้มือและ" "ท่าแบมือ" ซึ่งจะกระดกข้อมือไปตามจังหวะ
- 1.6 การตีคิ้ว - จะสัมพันธ์กับการใช้มือในลักษณะของการกำมือ เช่น ในท่าตีคิ้ว ตอนท้ายเพลงหลังจบเนื้อร้อง

2. ลักษณะของการใช้ท่าในชุด "ระบำคำคมสมคณ" พบว่ามีลักษณะ 6 ลักษณะคือ

2.1 เดินย่ำเท้า

- เดินย่ำเท้าสลับเท้าซ้ายเท้าขวา
- เดินย่ำเท้าในลักษณะของการย่ำเท้า ซ้าย ขวา ซ้าย และ ปฏิบัติท่าดังกล่าวพร้อมทั้งหันตัวไปด้านซ้ายหรือขวาสลับกันไป

2.3 ยืนเต็มเท้า

- ยืนเต็มเท้าทั้งสองเท้าโดยให้น้ำหนักตัวอยู่ตรงกลาง
- ยืนเต็มเท้าทั้งสองข้างโดยยืนเท้าใดเท้าหนึ่งมาข้างหน้า โดยให้น้ำหนักตัวอยู่ที่เท้าข้างใดข้างหนึ่ง อาจจะเป็นทำหน้าหรือทำหลัง
- ยืนเต็มเท้าทั้งสองเท้า โดยยืนเท้าใดเท้าหนึ่งไปด้านข้าง ให้น้ำหนักตัวอยู่ที่เท้าหลัง
- ยืนเต็มเท้าด้วยเท้าใดเท้าข้างใดข้างหนึ่งในขณะที่เท้าอีกข้างหนึ่งไขว้พาดไปอีกด้าน งอเข่าพร้อมทั้งวางด้วยปลายเท้าเปิดส้นเท้า

2.4 ตั้งเข่า – ตั้งเข่าข้างใดข้างหนึ่งในขณะที่เข่าอีกข้างจะวางหลังเปิดส้นเท้า

2.5 เขย่งเท้า - เขย่งเท้าข้างใดข้างหนึ่งในขณะที่เท้าอีกข้างยืนเต็มเท้า พร้อมทั้งเคลื่อนไหวตัวโดยการขยับเท้าที่เขย่งสลับซ้าย ขวา

2.6 สลัดเท้า – ยืนเต็มเท้าด้วยเท้าข้างใดข้างหนึ่ง เท้าอีกข้างจะไขว้พาดพร้อมทั้งงอเข่า ยกเท้าที่ไขว้พาดห่างจากพื้นประมาณ 1 ฟุต สลัดเท้าเข้า – ออกตามจังหวะ

จากการศึกษากระบวนการแสดงในชุดระบำคำคมสมคณ พบว่ามีแนวทางในการประดิษฐ์ท่าระบำ 2 ลักษณะ ดังนี้

1. ผู้แสดงปฏิบัติท่าทางไปตามทำนองของคนตรีโดยไม่มีเนื้อร้อง อันได้แก่ ช่วงรับแต่ละ 1 คำร้อง และช่วงทำเพลง ซึ่งท่าที่แสดงออก เน้นทำธรรมชาติ เช่น การแกว่งมือ การสัดนิ้ว การกระโดดสลัดเท้า เป็นต้น ท่าทางบางท่าไม่ได้มีความหมาย แต่ก็มุ่งเน้นให้เห็นถึงความพร้อมเพียงของการจัดระเบียบแถว การเคลื่อนไหวและทำให้สัมพันธ์กับดนตรีและทำนองเพลงเป็นหลัก

2. ผู้แสดง ๗ ท่าทางโดยการท่าทาง ให้สอดคล้องกับความหมายของเนื้อร้อง เน้นการปฏิบัติมือ แบบรำกำแบ

ในกระบวนการแสดงทั้งหมดพบท่าท่า 36 ท่า จากการศึกษาพบว่ามีท่าท่าที่ปฏิบัติซ้ำกับ 9 ท่า ดังนี้

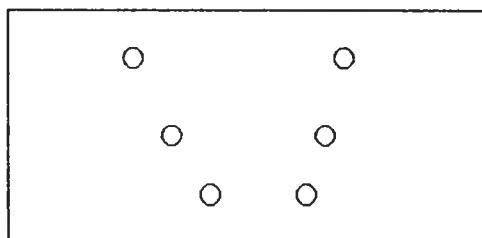
1. ท่ารับในช่วงทำนองที่รับแต่ละ 1 คำร้อง ท่าที่ 4 ท่าที่ 7 ท่าที่ 11 และท่าที่ 15 จะปฏิบัติท่าซ้ำกัน โดยมีวิธีปฏิบัติดังนี้ คือ ย่ำเท้า พัดมทั้งแกว่งแขนสลับซ้ายขวา รวม 4 ท่า

2. ท่าซ้ำจากบทร้อง อันได้แก่ คำว่า "โบราณว่า" (รูปภาพที่ 109) คำว่า "มีวาสนา" (รูปภาพที่ 118) และคำว่า "มีอำนาจวาสนา" (รูปภาพที่ 125) จะปฏิบัติ "ไว้มือ เหมือนกับคำว่า "โครมัดใหญ่" จะปฏิบัติท่าทางซ้ำกับคำว่า "กำหมัดคือ" (รูปภาพที่ 120) รวมมีท่าซ้ำจากบทร้อง 5 ท่า

3. การแปรแถว

กระบวนการแสดงในชุดระบำคำคมสมคมน พบว่ามีการจัดรูปแบบแถว 5 รูปแบบ ดังปรากฏในแผนผัง ดังนี้

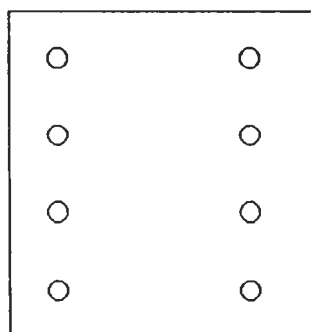
แบบที่ 1 ตั้งแถวเฉียงเข้าหากัน 2 แถว (แถวรูปตัววี)

มีลักษณะการเคลื่อนไหว 2 แบบคือ

- ย่ำเท้าอยู่กับที่
- เดินสวนแถว

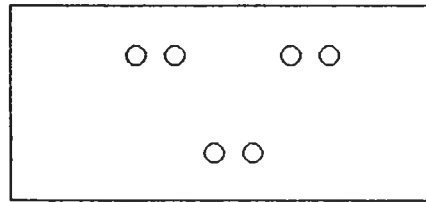
แบบที่ 2 ตั้งแถวสอง แถวซ้าย แถวขวา ยื่นคู่กัน

มีลักษณะการเคลื่อนไหว 2 แบบดังนี้

- ย่ำเท้าอยู่กับที่
- เดินสวนแถว

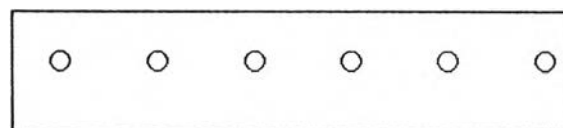
แบบที่ 3 ตั้งแถวคู่สอง

มีลักษณะการเคลื่อนไหว 4 แบบ ดังนี้

- จับคู่หันหลังชนกัน
- จับคู่หันหน้าชนกัน
- จับคู่ยืนสลับหนึ่ง
- เดินจับคู่สวนแถวกัน

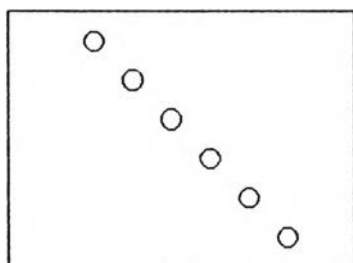
แบบที่ 4 แถวหน้ากระดานเรียงหนึ่ง

มีลักษณะการเคลื่อนไหว 3 แบบคือ

- ยืนย่ำเท้าอยู่กับที่
- เดินย่ำเท้าไปทางซ้าย - ขวา ของเวที
- ยืนสลับนั่ง

แบบที่ 5 แถวเฉียงทะแยงมุม
พบในท่าจบ

การแปรแถวในระบำชุดดังกล่าว พบว่า ผู้แสดงจะแปรแถวในช่วงทำนองดนตรีรับเป็นหลัก

4. การแต่งกาย

การแต่งกายแบบชุดทหารเรือของชั้นประทวน ชุดกะลาสี สีขาว มีลักษณะดังนี้ คือนุ่งกางเกงขายาว ปลายขาบาน สวมเสื้อ สีขาวล้วน สวมหมวกสีขาว ถูงทำสีขาว แขนสั้น คอปก

5. เพลงและดนตรี

ใช้ทำนองเพลงโยสล์มในตอนแรกของเนื้อร้อง ใช้ทำนองเพลงมาร์ชทูจอร์เจียในเนื้อร้องตอนที่ 2 และใช้ทำนองเพลงลูกประดู่ในช่วงดนตรีรับท่อนสุดท้าย

6. วิธีแสดง

เป็นลักษณะของการแสดงระบำหมู่

ระบำคำคมสมคณเป็นชุดการแสดงที่สามารถนำไปให้แสดงได้ทุกโอกาสเหมาะเป็นระบำสำหรับเด็กแสดง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสนุกสนาน ความกลมกลืนของท่ารำกับเพลงร้อง ตลอดจนความสัมพันธ์กับเครื่องแต่งกาย ซึ่งสามารถเป็นจุดดึงดูดใจผู้ชม นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นถึงการให้ท่าเคลื่อนไหวไปตามจังหวะ เพลงหลายลักษณะ รวมทั้งการให้ท่าให้สัมพันธ์กับการเคลื่อนไหวของมือ ได้อย่างลงตัว ตัวอย่างเช่น ในช่วงดนตรีบรรเลง ทำเพลงหลังจบท่อนที่ 2 ใน 1 ช่วงจังหวะ ผู้แสดงย่อเท้า 4 จังหวะ ในเวลาเดียวกันผู้แสดงปฏิบัติมือได้ 4 ท่า ในเวลาเดียวกัน ดังนี้

- ข้างหน้า
1. กางมือแขนตั้งระดับไหล่ ปลายนิ้วชี้ตรงขนานพื้น ชีกลมือหนึ่งแตะไหล่คน
 2. หักข้อศอกพับเข้ามือตั้งฉากขนานพื้น
 3. กางมือออก ปฏิบัติเช่นเดียวกับท่าที่ 1
 4. วางมือแนบลำตัวแขนตั้งปลายนิ้วชี้ลง

4.3 ระบายทุกข์กะเอียง

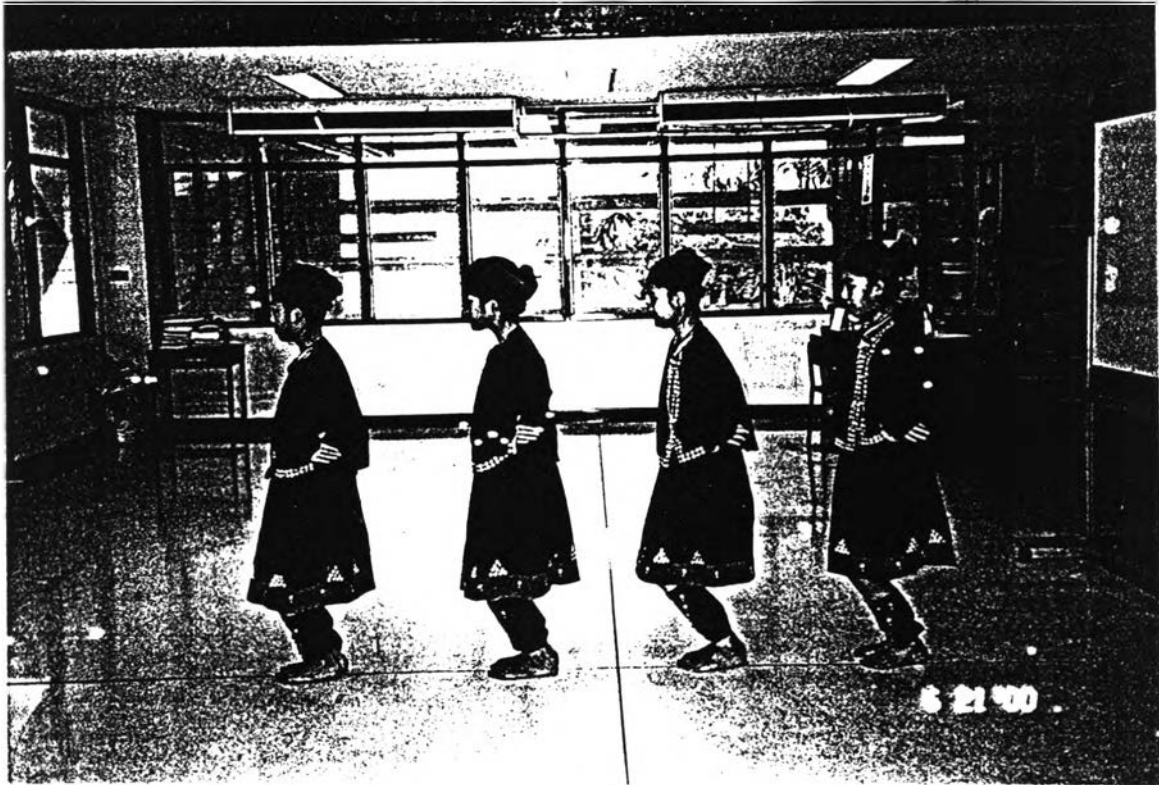
ระบายทุกข์กะเอียงมีประวัติความเป็นมา ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่สาม

เพลงทวยใจดำ

วงดอกไม้ป่า

ไปเพลินอยู่ไหนเจ้าทวยเพื่อนจำ	เอียงคอยตั้งตาทวยทุกวัน
หรือมีเพื่อนใหม่จึงคิดลืมกัน	ลืมความผูกพันเมื่อวันก่อนมา
ลืมเพลงที่เอียงเคยร้องกล่อมทวย	ลืมโคลนที่ลุยคู่ยคลของท้องถิ่น
ทิ้งหญ้าและฝางที่เอียงทวยมา	ไปเพลินธำกับใครที่ไหน
ต่อไปนี่เอียงคงเหงาเศร้าตรมฤดี	สุขสันต์พื้นมีมามลายเพราะทวยลืมคำ
ใจคอช่างลืมเอียงลงเขี้ยวหนอ	ตัวดำไม่พอแถมใจยังดำ
น้ำตาเอียงไหลดูจสายฝนพำ	ทวยใจช่างดำทำเอียงได้ลง

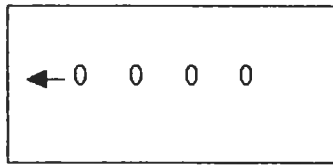
ต่อไปนี้ผู้วิจัยได้นำเสนอภาพถ่าย ชุดระบายทุกข์กะเอียง พร้อมคำอธิบายไว้ได้ภาพดังกล่าว โดยผู้แสดงในภาพเป็นนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 จากโรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ฝ่ายประถม) ซึ่งเป็นลูกศิษย์ของผู้วิจัยเอง

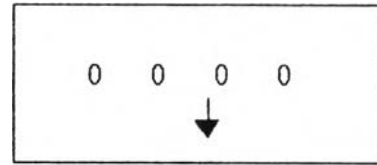
ภาพที่ 137

ท่าที่ 1ท่าออกวิธีปฏิบัติ

ผู้แสดงออกจากมุมซ้ายของเวที หันตัวไปด้านขวา แกว่งหน้ากระดาน มือทั้งสองทำวสะเอว หักข้อมือลงหันฝ่ามือหงายไปด้านหลัง เดินย่อเข้า เต็มเท้า ช่วงทำยั้งหระสายสะโพก (1 ช่วงยั้งหระ จะมี 4 ยั้งหระย่อ) **ยั้งหระย่อที่ 1** ยืนทำซ้ายไปด้านข้าง วางสันเท้าเฉียงศรีษะทางขวา **ยั้งหระย่อที่ 2** เปลี่ยนเป็นยืนทำขวาไปด้านข้างวางสันเท้าเฉียงศรีษะทางซ้าย **ยั้งหระย่อที่ 3** นำเท้าทั้งสองมารวมชิดกัน ย่อเข้า **ยั้งหระย่อที่ 4** สายสะโพกปฏิบัติทำดังกล่าวซ้ำอีกครั้ง **ยั้งหระย่อที่ 3, 4** ผู้แสดงขอยเท้าย่อตัวหมุนรอบตัวเอง 1 รอบ จัดแถวเป็นแถวหน้ากระดาน หันหน้าให้ผู้ชม ดังโครงสร้างของแถวดังนี้

← หน้าด้านขวาของเวที

↓ หน้าด้านตรง

ภาพที่ 138

ท่าที่ 2

คำร้อง

"ไปเพลินอยู่ในน"

วิธีปฏิบัติ

ก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง ตะแคงตัวไปด้านขวาของเวที มือขวาทำวสะอว
เช่นเดิม มือซ้ายยกมาระดับหู ย่อเข่าตัวตามจังหวะ 2 ครั้ง ห้อมทั้งหัก
ข้อมือลงเหมือนท่ากวิกมือเรียก

ภาพที่ 139

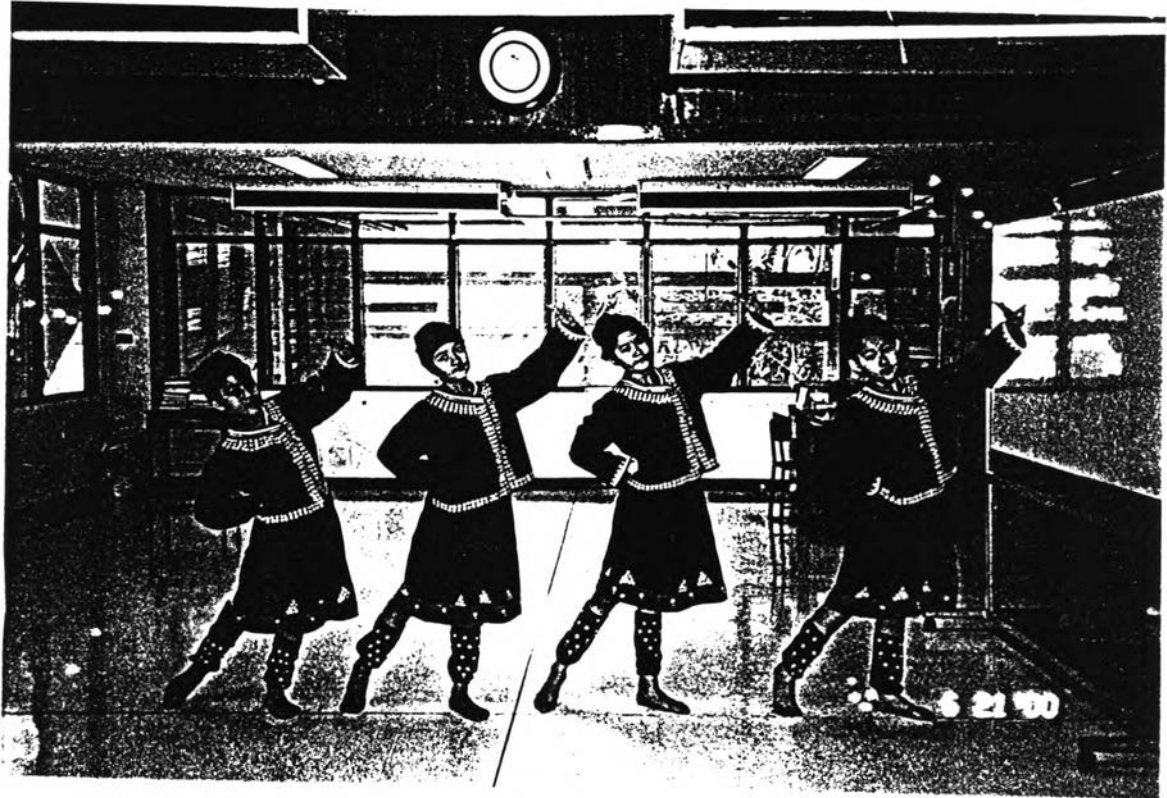
ท่าที่ 3

คำร้อง

วิธีปฏิบัติ

"เจ้าทวยเพื่อนเจ้า"

หันหน้าตรง เท้าทั้งสองชิด ย่อเข่า มือซ้ายทำวงสแคว มือขวายกมือขึ้น
ระดับไหล่ ให้นิ้วโป้งชนกับนิ้วชี้ ลักษณะจับมือแต่จะหันฝ่ามือออก
ยกสะโพกตามจังหวะ 2 ครั้ง

ภาพที่ 140

ท่าที่ 4

คำร้อง

"เซียงคอยตั้งตา"

วิธีปฏิบัติ

ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง มือขวาจับมือลักษณะเดียวกับท่าที่ 3 มือซ้าย
ทำวงกลม ปล่อย - ยึดไปตามจังหวะ 2 ครั้ง

ภาพที่ 141

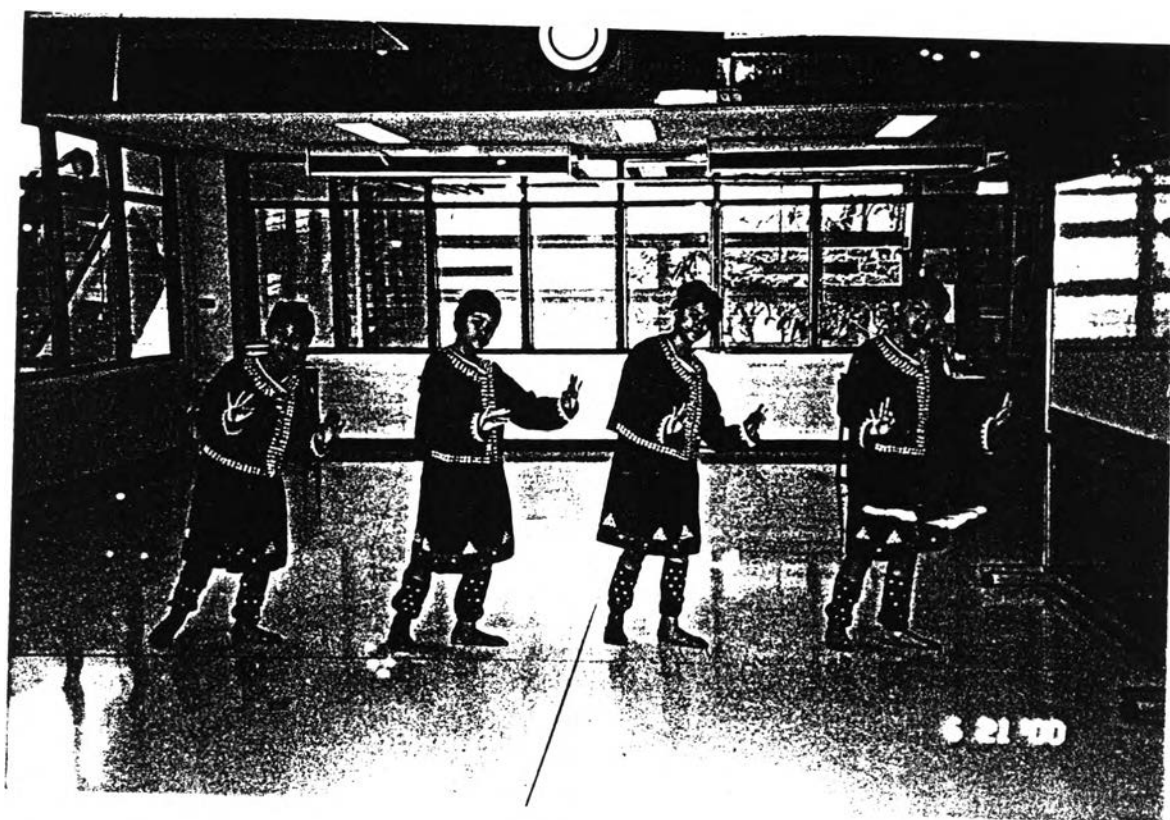
ท่าที่ 5

คำร้อง

"หาญทุกวัน"

วิธีปฏิบัติ

มือทั้งสองจับโดยใช้นิ้วชี้กับนิ้วโป้งเช่นเดิม คว่ำมือ ช้อนมือขึ้น ดึงมือเข้าหากัน แล้วดึงมือออกจากกัน 2 ครั้ง

ภาพที่ 142

ท่าที่ 6

คำร้อง

วิธีปฏิบัติ

"หรือมีเพื่อนใหม่จึงคิดสืมนกัน"

มือทั้งสองปฏิบัติเช่นเดิม ย้ำเท้าซ้ายคำว่า "หรือมี" พ้องมทั้งกล่อมไหล่
สลับย้ำเท้าซ้าย ขวา รวม 4 ครั้ง จะหมดทางด้านเท้าขวาในจังหวะที่ 4

ภาพที่ 143

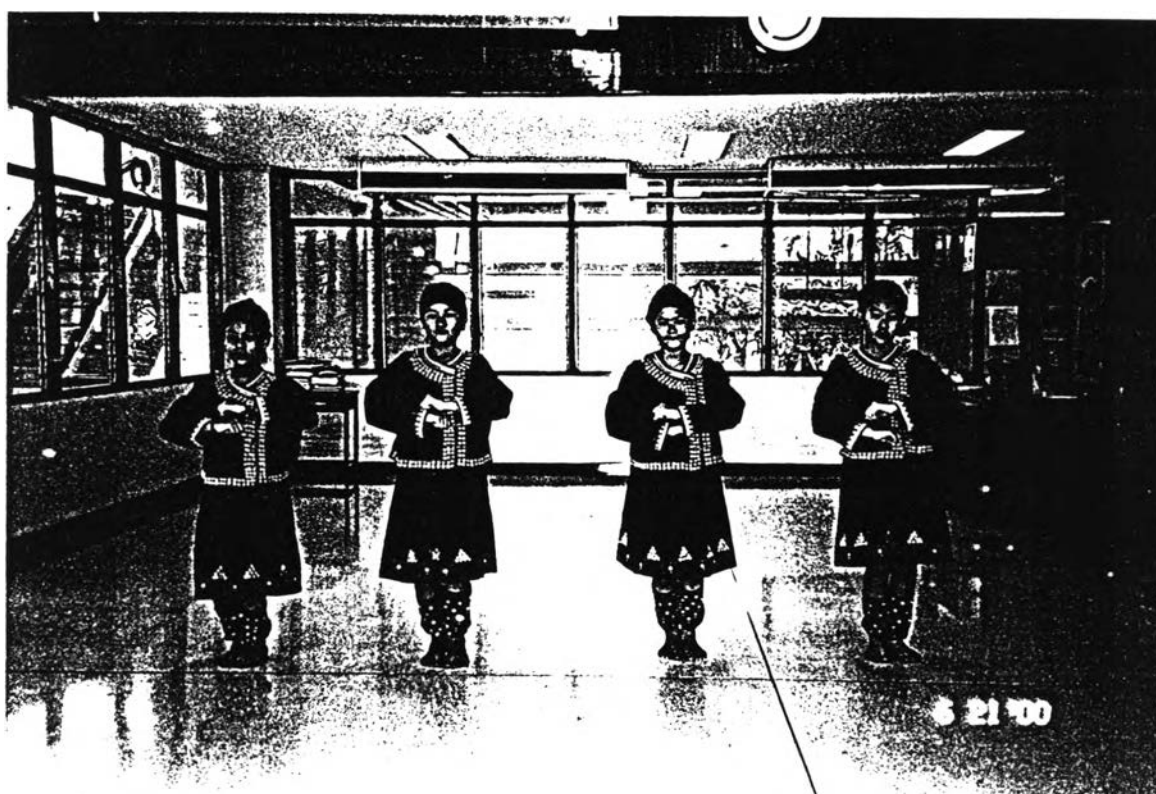
ท่าที่ 7

คำร้อง

วิธีปฏิบัติ

"ลืมความผูกพันเมื่อวันก่อนมา"

คำว่า "ลืมความผูกพัน" มือทั้งสองกำหลวม ๆ หมุนมือเข้าหากัน
ย่อเข่าตัว สะบัดมือซ้ายชูสูงระดับศรีษะ มือขวาสะบัดลงระดับสะเอว
คำว่า "เมื่อวันก่อนมา" ปฏิบัติเช่นเดียวกัน แต่เปลี่ยนเป็นสะบัดมือไป
ทางขวา เขียงศรีษะตามมือที่สูง

ภาพที่ 144

ท่าที่ 8

ดนตรีรับ

1 ช่วงจังหวะ (4 จังหวะย่อย)

วิธีปฏิบัติ

กำมือทั้งสองระดับสะเอวกลมไหล่ ในจังหวะย่อยที่ 1 – 3

จังหวะย่อยที่ 4 นำมือทั้งสองที่กำมาหมุนมือพันกัน ห้ามทั้งสายสะโพก

ภาพที่ 145

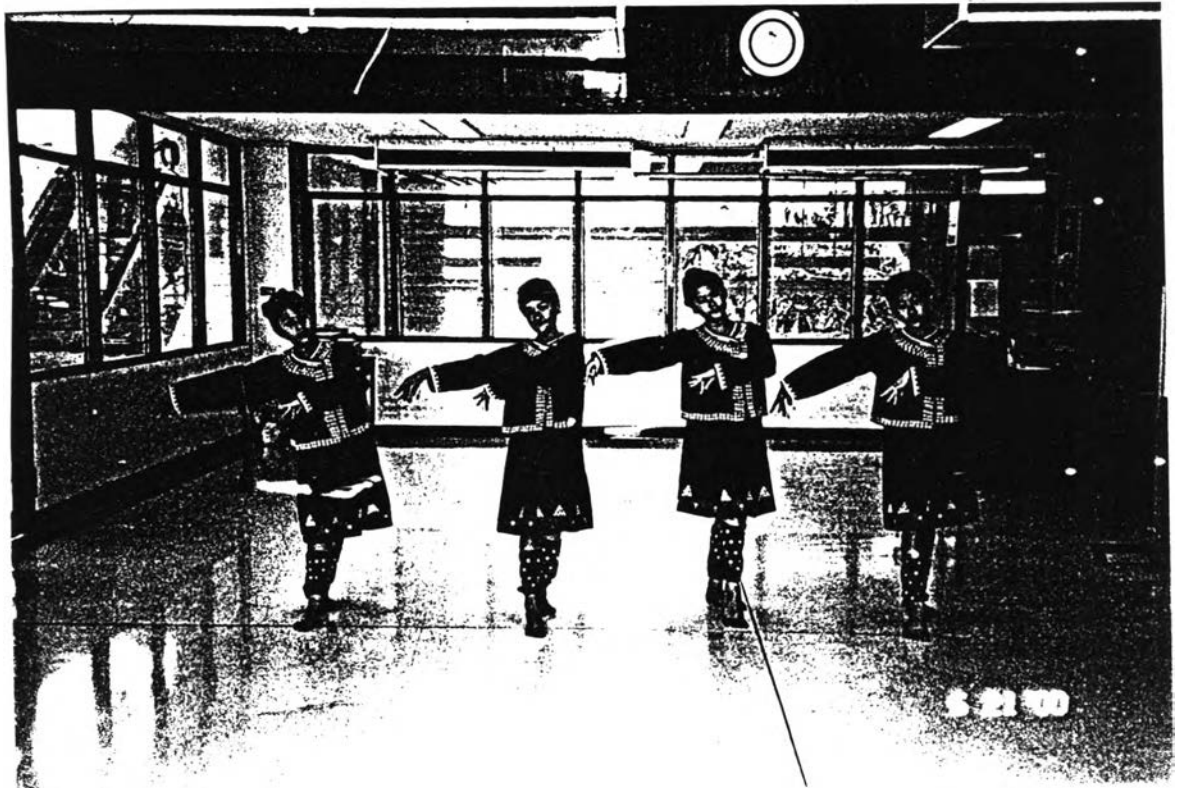
ท่าที่ 9

คำร้อง

วิธีปฏิบัติ

"ลีมเพลงที่เชียงใหม่ร้องกล่อมทวย"

คำว่า "ลีม" มือทั้งสองอยู่ระดับศีรษะด้านขวา นำนิ้วทั้งห้ามารวมกัน เหมือนทำท่าหยิบของแล้วปล่อยไปตามจังหวะ โดยเริ่มย่อเท้าขวาเป็นจังหวะที่ 1 รวม 4 ครั้ง จะหมดจังหวะสุดท้ายย่อเท้าซ้าย

ภาพที่ 146

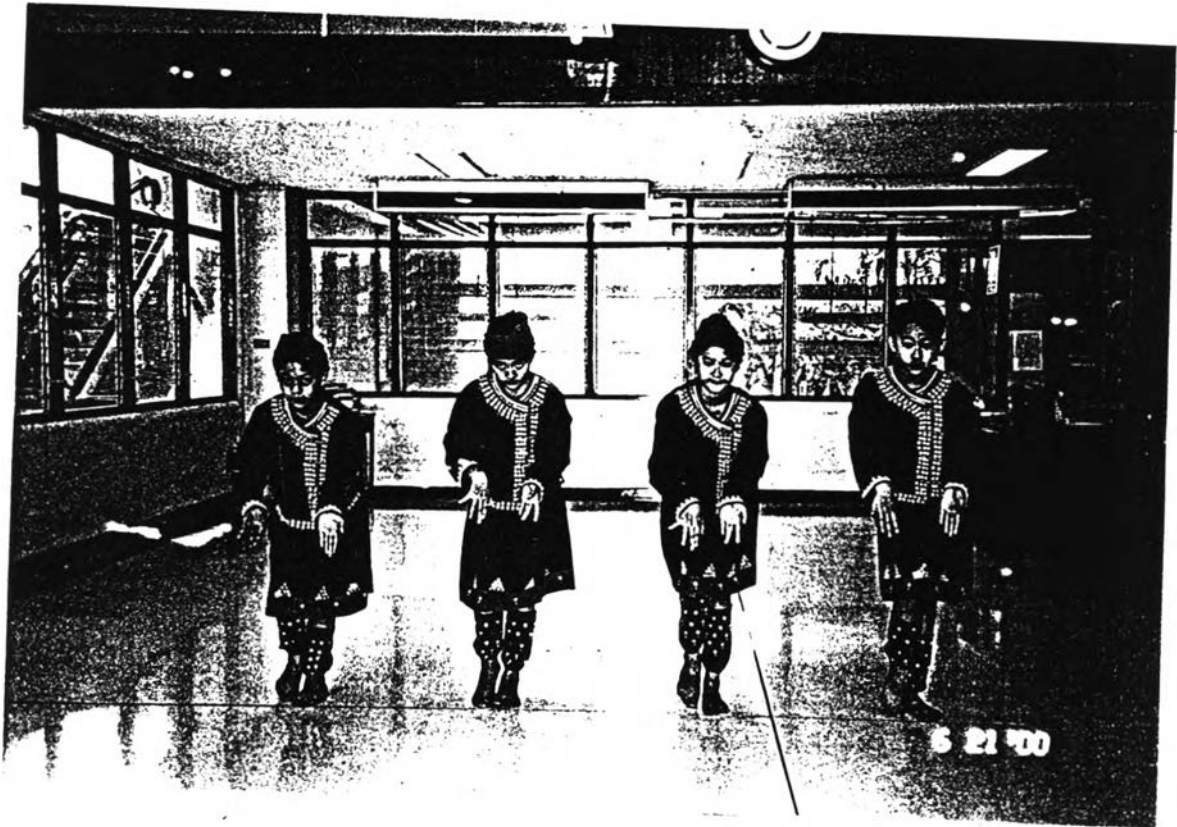
ท่าที่ 10

เพลงร้อง

วิธีปฏิบัติ

"ส้มโคลนที่ล้วยคู้ยคลองท้องนา"

มีชวากางมือออกตั้งระดับสะเอว มือซ้ายอยู่ระดับชายพก คำว่าส้ม
ยื่นทำขวามาแตะด้านหน้าเสียงหน้าไปด้านซ้าย ห้อมทั้งหักข้อมือลง
คำว่า "โคลนที่ล้วย" ลากเท้าขวาที่แตะกลับที่เดิม ยื่นทำขวามาแตะ
ด้านหน้า เสียงศรีชะไปด้านขวา ห้อมทั้งสลับมือให้มือซ้ายตั้งแขน
มือขวาอยู่ระดับชายพก แล้วปฏิบัติทำดังกล่าวซ้ำ ขวา ซ้าย อีก 1 ครั้ง
รวม 4 ครั้ง

ภาพที่ 147

ท่าที่ 11

คำร้อง

วิธีปฏิบัติ

"ทิ้งหม้อและฟางที่เลี้ยงหุยมาน"

ก้มตัวลงเล็กน้อย มือขวาหงายมือ มือซ้ายคว่ำระดับสะเอว พลิกมือขวา
ซ้ายสลับไป-มา ให้สัมพันธ์กับการย่ำเท้า โดยจังหวะแรกย่ำเท้าซ้ายก่อน
รวม 4 ครั้ง จะหมดจังหวะสุดท้ายย่ำเท้าเท้าขวา คำว่า "หุย" ตบมือ
1 ครั้ง พนมทั้งเขย่งเท้าขวา ย่อเข่า คำว่า "มา" มือขวาดังมือขึ้น
ตง ๆ ให้ปลายนิ้วอยู่ระดับคาง ปล่อยนิ้วมือตามสบาย มือซ้ายกำมือ
หลวม ๆ ให้ปลายนิ้วที่กำตอศอกมือซ้าย

ภาพที่ 148

ท่าที่ 12

คำร้อง

"ไปเพลินดูรากับใครที่ไหน"

วิธีปฏิบัติ

มีอช้ายทำวสะอว หักข้อมือลง หันฝ่ามือออก นำมือขวาไปทับ
บนไหล่ซ้าย ยืนคิ้วเท้าขวา สบัดเท้าซ้ายเข้า-ออก 3 จังหวะ
จังหวะที่ 4 ตรงกับคำว่า "ที่ไหน" วางเท้าซ้ายลงชิดเท้าขวา
ตัวตรง

ภาพที่ 149

ท่าที่ 13

ดนตรีรับ

วิธีปฏิบัติ

1 ชวงจังหวะ (4 จังหวะย่อย)

มีอปฏิบัติเช่นเดียวกับท่าที่ 12 สายสะโพกในจังหวะที่ 4

ภาพที่ 150

ท่าที่ 14

คำร้อง "ตอนนี้ไป"

วิธีปฏิบัติ

ก้าวเท้าขวาไปทางขวา เท้าซ้ายวางปลายเท้าเปิดสันแบบบัลเลย์
 นำมือทั้งสองแบหงายระดับอก แล้วค่อย ๆ ม้วนมือคว่ำกางมือออก
 ในลักษณะของมือขวาสูงระดับศีรษะ มือซ้ายปลายนิ้วอยู่ระดับสะเอว
 แขนตั้งทั้งสองข้าง

ภาพที่ 151

ท่าที่ 15

คำร้อง

"เอียงคองเหงาเศร้าตรมฤดี"

วิธีปฏิบัติ

นำมือทั้งสองมารวมกันหงายมือให้ปลายนิ้วเข้าหาใบหน้าในระดับศีรษะ แล้วค่อย ๆ เลื่อนมือลงมาระดับอก ก็มศีรษะพร้อมทั้งเขย่งเท้าขวาย่อตัว

ภาพที่ 152

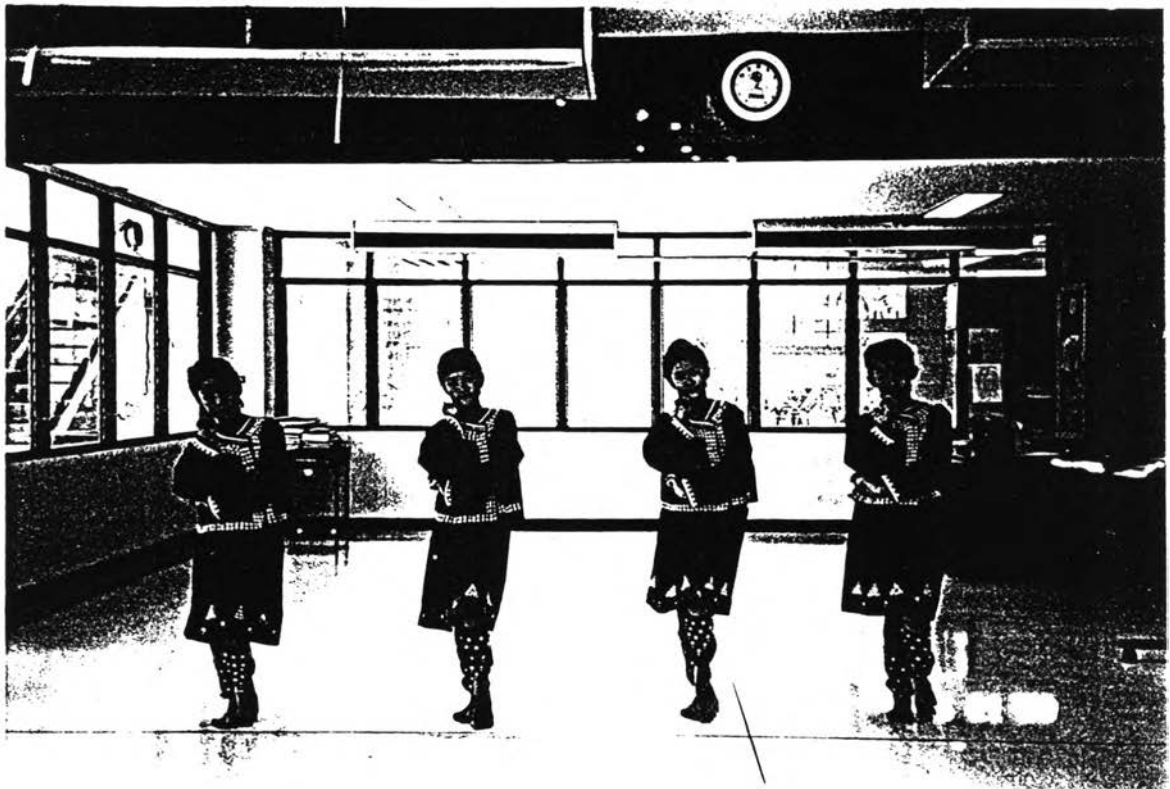
ท่าที่ 16

คำร้อง

วิธีปฏิบัติ

"สุชฉันหันมี มามลาย"

ก้าวเท้าขวามาด้านหน้า เท้าซ้ายวางหลังเปิดสันเท้า ค่อย ๆ ยึดตัวขึ้น
 พ้อมทั้งทำท่าโดยมือขึ้นคล้ายท่าบัวบาน คำว่า "มามลาย"
 สบัดมือลงพ้อมทั้งปล่อยมือลงต่ำ เชียงศรีษะด้านขวา

ภาพที่ 153

ท่าที่ 17

คำร้อง

"เพราะหุ่ยลืมคำ"

วิธีปฏิบัติ

เท้าซ้ายวางเต็มเท้า ลากเท้าขวามาเขย่งให้จมุกเท้าแตะพื้น
พร้อมทั้งย่อเข่า มือขวากำมือหลวม ๆ ให้ปลายนิ้วชี้ระดับปาก
มือซ้ายกำหลวม ๆ หักข้อมือขึ้นวางต่อข้อศอกขวา หน้าตรง

ภาพที่ 154

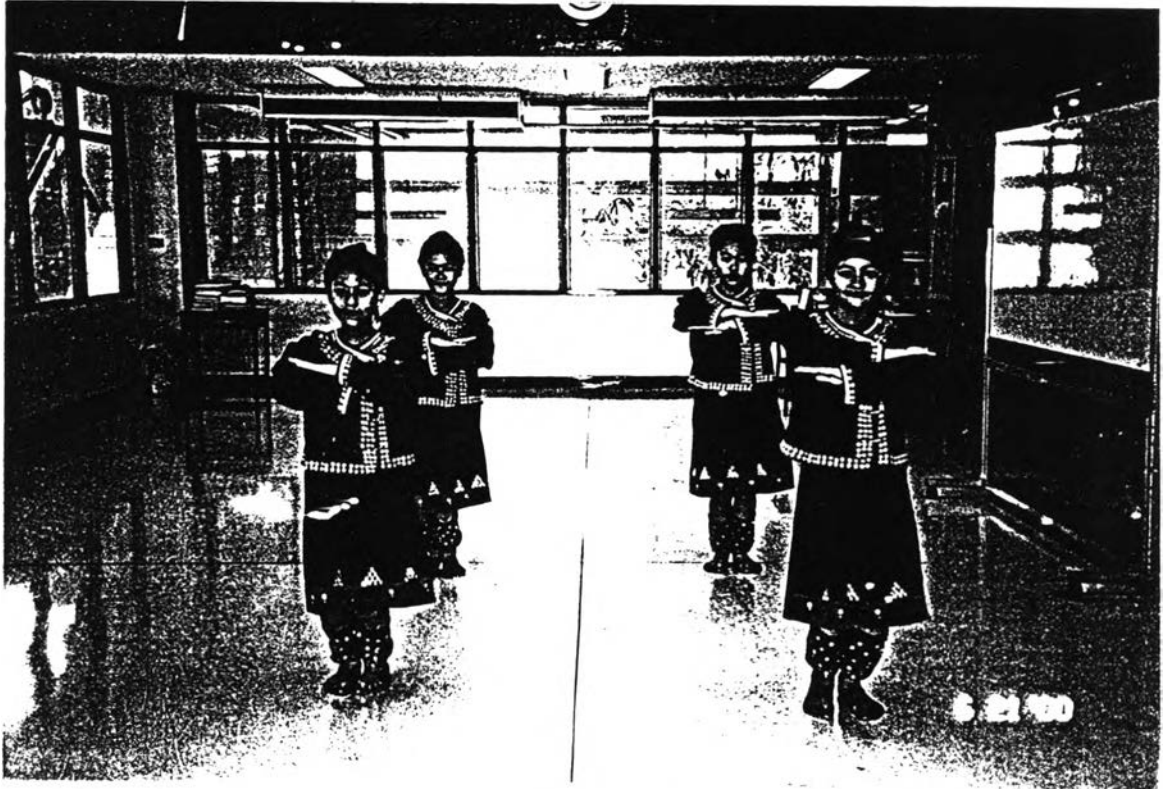
ท่าที่ 18

คำร้อง

วิธีปฏิบัติ

"ใจคอช่างดีมั่งเคียงลงเคียงวหนอ"

ยืนด้วยเท้าขวา เท้าซ้ายยกขึ้นระดับครึ่งน่อง กดปลายเท้าแบบบัลเลย์
มือซ้ายกำหลวม ๆ เท้าขวา มือขวากำหลวม ๆ ชูนิ้วโป่งชี้ระดับหน้า
อกซ้าย เคียงศีรษะทางซ้าย กระโดดหมุนรอบตัวไปด้านขวา จนมาถึง
ด้านหน้า รวมกระโดด 4 ครั้ง

ภาพที่ 155

ท่าที่ 19

คำร้อง

วิธีปฏิบัติ

"ตัวดำไม่พอ"

คำว่า "ตัว" ยื่นแขนซ้ายมาด้านหน้าตึงแขนปลายนิ้วชี้ตรงไปด้านหน้า
นำมือขวามาแตะที่แขนซ้ายให้มือตั้งฉากระดับอกหน้าตรง คำว่า
"ดำไม่พอ" พับข้อศอกซ้ายมาทับแขนขวา ห้อมทั้งสายสะโพก

ภาพที่ 156

ท่าที่ 20

คำร้อง

"แถมใจยังดำ"

วิธีปฏิบัติ

หันตัวไปด้านขวาของเวที ยืนด้วยเท้าขวาเขย่งเท้าซ้ายวางไถ่ ๆ
เท้าขวา ย่อเข่า มือซ้ายทำวงสะเอว มือขวากำมือหลวม ๆ ชูนิ้วชี้ ๆ
เข้าหาอก ห้อมทั้งยกสะโพกขึ้นลง รวม 4 ครั้ง

ภาพที่ 157

ท่าที่ 21

คำร้อง

วิธีปฏิบัติ

"น้ำตาเชียงใหม่ดูสายฝนห่า"

หันหน้าตรงด้านเวที ก้าวข้างเท้าซ้ายย่อตัว เท้าขวาเปิดสั้นเท้า
เล็กน้อย มือขวาทำวงสรวล มือซ้ายชี้หลังมืออยู่ระดับตา ย่อตัว
ทำท่าปาดน้ำตา เชียงศรีระด้านซ้าย คำว่า "ดูสายฝนห่า"
เปลี่ยนท่าก้าวข้างเท้าขวา ห้อมมทั้งเปลี่ยนมือ ปฏิบัติท่าเช่นเดียวกัน

ภาพที่ 158

ท่าที่ 22

คำร้อง

วิธีปฏิบัติ

"ทวยใจช่างดำ ทำเอียงได้ลง"

ถอนเท้าซ้ายวางเต็มเท้า ลากเท้ามาเขย่งใกล้ ๆ เท้าซ้ายย่อเข้า
กำมือทั้งสองหลวม ๆ ระวังขาพับ โดยให้มือขวาอยู่ด้านบนมือ
ซ้ายอยู่ด้านล่าง ใช้มือขวาที่กำทูลลงเบา ๆ ด้านบนมือซ้ายที่กำ
แล้วสลับมือซ้ายที่กำอยู่ด้านบน ทูลลงมือขวาที่กำ สลับปฏิบัติ
ทำดังกล่าวตามจังหวะ 3 จังหวะ ซึ่งแต่ละครั้งจะยกสะโพกไป
ตามจังหวะ จังหวะที่ 4 คำว่า "ได้ลง" จะเปลี่ยนท่าโดยนำมือ
ทั้งสองมากำหลวม ๆ ชูนิ้วโป้งขึ้น พยายามทั้งพลิกมือคว่ำ ชูนิ้ว
ลงที่พื้น

ภาพที่ 159

ท่าที่ 23 (ท่าต่อเนื่องจากภาพที่ 158 (ท่าที่ 22))

ภาพที่ 160

ท่าที่ 24

คนตรีว้าบ

วิธีปฏิบัติ

(จบเพลงเที่ยวแรก)

1 ช่วงจังหวะจะปฏิบัติทำดังนี้

จังหวะที่ 1 เท้าทั้งสองชิดหน้าตรง ตบมือ

จังหวะที่ 2 กางมือออกทั้งสองมือระดับไหล่คล้ายตั้งวง กลาง
กระโดดยกเท้าซ้ายมาด้านหน้าครึ่งน่องให้ปลาย
เท้าห้อยลงแบบการใช้เท้าของบัลเล่ย์

จังหวะที่ 3 มือปฏิบัติเช่นเดิม เท้าซ้ายที่ยกหน้าเคลื่อนไปวาง
หลังเปิดสันเท้า เขียงศรัษะด้านขวา

จังหวะที่ 4 มือปฏิบัติเช่นเดิม หมุนตัวไปทางขวา ขยับเท้า 1 รอบ
แล้วกลับมาที่เดิม

ภาพที่ 161

ท่าที่ 25

ดนตรีไว้บ

วิธีปฏิบัติ

(จบเพลงเที่ยวที่ 2)

ผู้แสดงเคลื่อนไหวตัวไปทางขวา โดยการใช้เท้าทั้งสองชิดกัน

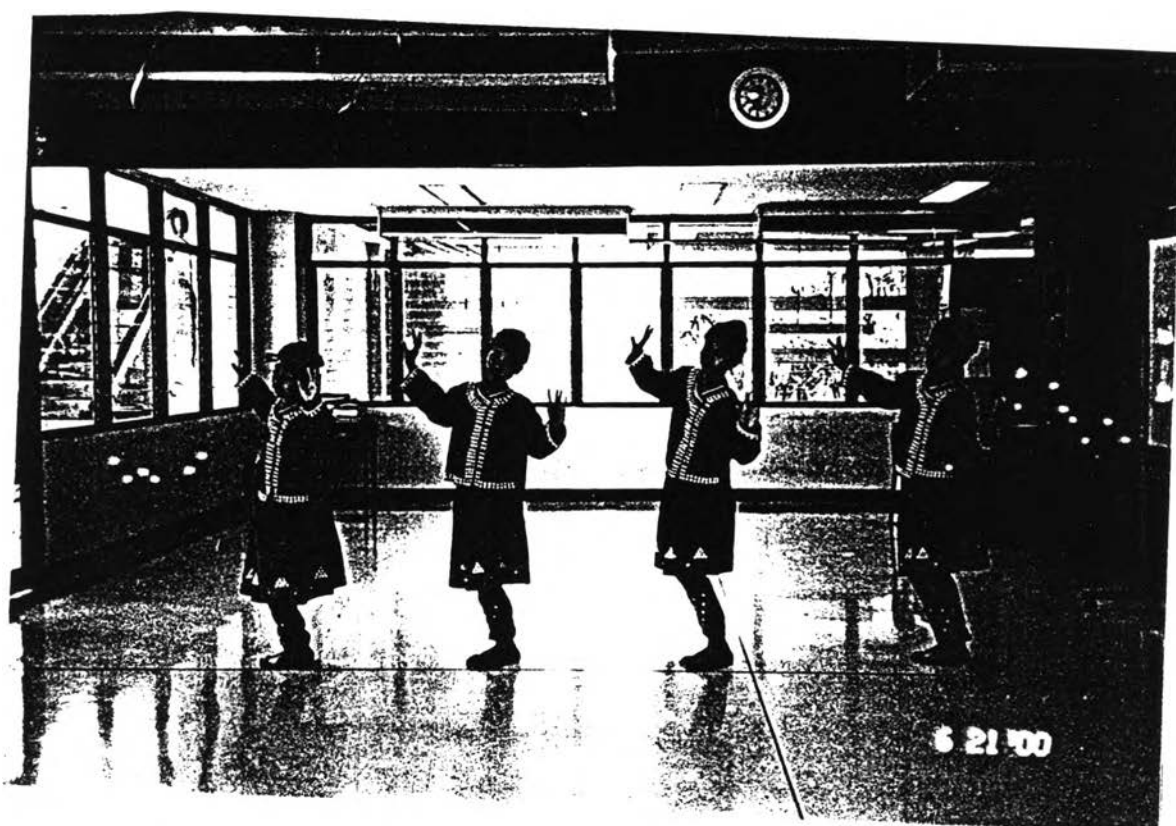
ยื่นวงเต็มเท้า ใช้ปลายเท้า ทั้งสองขยับไปทางขวา พร้อมทั้งตบมือ

1 ครั้ง ขยับตามด้วยส้นเท้ามือที่ตบจะเบนหางออกข้าง ๆ ลำตัว

ปฏิบัติทำดังกล่าว 2 ครั้ง แล้วเปลี่ยนเคลื่อนไหวไปทางซ้าย ปฏิบัติ

มีเหมือนกัน 2 ครั้ง แล้วเปลี่ยนเคลื่อนไหวตัวไปทางขวา ขยับอีก

1 ครั้ง หมดจึงหวะสุดท้าย กางมือออก หมุนตัว 1 รอบ

ภาพที่ 162

ท่าที่ 26 (ทำต่อเนื่องจากท่าที่ 25)

ภาพที่ 163

ท่าที่ 27

ท่าจบการแสดง

(เพลงจะช้าเริ่มต้นใหม่เที่ยวที่ 3 แต่จะเริ่มตรงเนื้อร้องที่ว่า "ต่อไปนี่"
 กระทบจังหวะเพลง จังหวะสุดท้ายของเพลง กางมือหมุนรอบตัว 1 รอบ)

วิธีปฏิบัติ

มือทั้งสองกำชูนิ้วโป้ง แขนตั้งยื่นไปข้างหน้า ชนกันกับพื้น ยืนด้วย
 เท้าขวา เขย่งเท้าซ้าย โดยให้เท้าซ้ายอยู่หน้าเท้าขวาเล็กน้อย พัดลมทั้ง
 ย่อเข้าทั้งสองข้างเฉียงศรึบระหวา

จากการศึกษาวิจัยนาฏยประดิษฐ์ชุด ระบุว่าทฤษฎีเบื้องต้น พบว่า ระบุว่าชุดดังกล่าวได้มีแนวทางในการคิดประดิษฐ์ โดยใช้ท่าท่า 3 ลักษณะ คือ

- ลักษณะของการใช้ท่าทางโดยนำท่าธรรมชาติ อันได้แก่ การตบมือ การท่าวสเซอร์ การกำมือ การหมุนมือ มือไขว้ทับกัน การแกว่งแขน

- ลักษณะของการใช้ท่าทางโดยการปฏิบัติท่าท่าโดยนำมาจากท่านาฏยศิลป์ไทย อันได้แก่ ท่าจับมือ ท่าโถมมือ ท่าป้องหู ท่าชี้

- ลักษณะของการใช้ท่าทาง โดยได้แบบอย่างจากนาฏยศิลป์ตะวันตก อันได้แก่ การใช้เท้าในท่าที่ 10 (ดูรูปที่ 146) และท่าที่ 16 (ดูภาพที่ 151) ท่าที่ 22 (ดูภาพที่ 157) รวมทั้งการใช้มือในท่าที่ 15 (ดูภาพที่ 150)

1. ลักษณะของการใช้มือในระบุดังกล่าวมีลักษณะดังนี้

- 1.1 ตบมือ - ตบมือตามธรรมชาติให้สัมพันธ์กับทำนองเพลงและเนื้อร้อง
- 1.2 ท่าวสเซอร์ - การท่าวสเซอร์เน้นท่าธรรมชาติ ไม่หักข้อมือ และจิตใจผ่อนคลาย แบบนาฏยศิลป์ไทย แต่จะท่าวสเซอร์โดยใช้หลังมือพ้องกับหันฝ่ามือไปด้านหลัง ทั้งนี้ท่าดังกล่าวจะสัมพันธ์กับการยกตะโพนและการส่ายสะโพก ซึ่งจะพบบ่อยมากในระบุดังกล่าว
- 1.3 กำมือ - การกำมือมี 3 ลักษณะ คือ กำมือทั้งสองโดยเคลื่อนนิ้วมือสลับขึ้นลง กำมือแล้วชูนิ้วโป้งชี้เข้าหาตัวเอง, กำมือแล้วชูนิ้วโป้งทั้งสองมือชี้ออกไปข้างหน้าแขนตั้งทั้งสองมือ
- 1.4 หมุนมือ - เป็นท่าต่อเนื่องจากท่ากำมือ โดยการหมุนมือเข้าหาตัวเองแล้วสลับออกข้าง ๆ
- 1.5 มือวางทับที่ฐานไหล่ - ลักษณะของการใช้มือข้างใดข้างหนึ่งวางที่ฐานไหล่ด้านตรงกันข้าม ปล่อยให้ปลายนิ้วตบเบา ๆ ตามทำนองเพลง โดยให้สัมพันธ์กับการกระโดดสลับเท้า
- 1.6 มือไขว้ทับกัน - ใช้มือทั้งสองไขว้ทับกัน โดยให้ศอกตั้งฉากขนานกับพื้น ท่าดังกล่าวจะสัมพันธ์กับการส่ายสะโพก
- 1.7 ท่ายกมือ - ผู้แสดงทำท่ายกมือแบบจินตลีลา โดยลักษณะของมือสูงข้างต่ำข้าง และคว่ำฝ่ามือลงไม่ต้องหักข้อมือและกวัดนิ้วให้ตึง

- 1.8 ท่าจับมือ ผู้แสดงท่าท่าจับมือตามแบบนาฏศิลป์ไทย ดังนี้
- จับมือโดยใช้นิ้วชี้กับนิ้วโป้งชนกัน นิ้วที่เหลือเหยียดตั้ง แต่จะหักข้อมือตั้งขึ้น โดยสมมุติเป็น "ปากนก"
 - จับมือโดยใช้นิ้วโป้งกับนิ้วกลางชนกัน พ้อมทั้งตั้งนิ้วที่เหลือหักข้อมือตั้งขึ้น สมมุติเป็น "เขาของทวย"
- 1.9 ท่าโถมมือ - ผู้แสดงท่าท่าโถมมือตามแบบนาฏศิลป์ไทย คือ มือทั้งสองตั้งวงระดับวงกลางแล้วค่อย ๆ ซ้อนมือหงายมือขึ้น
- 2.0 ท่าป้องหู - ผู้แสดงท่าท่าคล้ายท่าป้องหู คือ ใช้มือข้างใดข้างหนึ่งแบหงายฝ่ามือแนบไว้ที่หู พ้อมทั้งเฉียงศีรษะด้านเดียวกับมือที่ป้องหู มืออีกข้างจะทำวสะอว
- 2.1 ท่าชี้ - ผู้แสดงท่าท่าชี้มือโดยให้สัดส่วนของมืออยู่ระดับปาก
2. ลักษณะของการใช้เท้ามีลักษณะ ดังนี้
- 2.1 ขอยเท้า - ผู้แสดงจะวางเท้าเต็มเท้าทั้งสองเท้า ขอยเท้าถี่ ๆ พ้อมทั้งย่อเข่า โดยจะเคลื่อนตัวไปข้างหน้า และหมุนตัวรอบตัวเอง
- 2.2 ย่ำเท้า - ผู้แสดงย่ำเท้าตามจังหวะย่อ-ยียด โดยจะย่ำเท้าอยู่กับที่
- 2.3 ขยันท้า - ผู้แสดงก้าวเท้าข้างใดข้างหนึ่งอยู่ด้านหน้า เปิดส้นเท้าหลังย่อเข่า ขยันท้าเคลื่อนตัวไปข้าง ๆ และขยันท้าเคลื่อนตัวหมุนรอบตัวเอง
- 2.4 แตะจุมกเท้า - ผู้แสดงจะเคลื่อนไหวไปด้านหน้าเวที โดยการก้าวเท้าข้างใดข้างหนึ่งไปด้านหน้า เท้าอีกข้างจะแตะจุมกเท้า
- 2.5 การก้าวเท้า - พบ 3 ลักษณะ คือ ก้าวเท้าไปข้างหน้า สิ้นเท้าหลังจะเปิด, ก้าวเท้าไปด้านข้างเปิดส้นเท้าหลัง, ก้าวเท้าไปด้านข้างเท้าหลังตั้งเข่า
- 2.6 การสืบเท้า - ผู้แสดงจะเคลื่อนไหวไปด้านข้างทั้งซ้ายและขวา โดยใช้ส้นเท้าชิด และปลายเท้าชิดทั้งสองข้างสลับกันไป
- 2.7 การยกเท้า - การยกเท้าจะพบว่าปลายเท้าของผู้แสดงจะชี้ลงแบบบัลเล่ต์
- 2.8 การเขย่งเท้า

อนึ่ง การใช้ท่าในระบำชุดดังกล่าว พบ 8 ลักษณะ ทั้งนี้พบการใช้ท่าแบบ นามูยศิลป์ไทย 6 ลักษณะ และพบลักษณะการใช้ท่าแบบบัลเลต์ 2 ลักษณะ คือ การยกเท้า กับการใช้เท้าก้าวข้าง

จากการศึกษากระบวนการแสดงในชุด "ระบำทวยภมรเอียง" พบว่า มีแนวทางในการคิดประดิษฐ์ 2 ลักษณะ คือ

1. ผู้แสดงปฏิบัติท่าทางไปตามทำนองของคนตรี โดยไม่มีเนื้อเรื่อง ซึ่งมี 3 ช่วง อันได้แก่ ช่วงทำออก ช่วงทำนองคนตรีรับแต่ละท่อน และช่วงทำเพลง การใช้ท่าทางในช่วง จังหวะดังกล่าว ส่วนใหญ่จะไม่มี ความหมายอะไรนอกจากจะเน้นการใช้มือให้สัมพันธ์กับจังหวะ ของการสายสะโพก

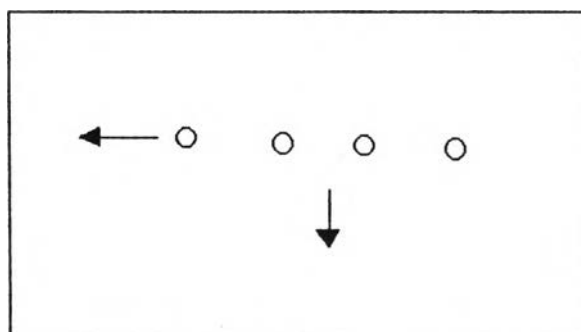
2. ผู้แสดงทำท่าทางให้สอดคล้องกับความหมายของเนื้อร้อง แต่จะเน้นการ ปฏิบัติมือตามธรรมชาติ

ในกระบวนการแสดงชุดดังกล่าว ผู้วิจัยพบว่า มีท่าระบำทั้งหมด 26 ท่า โดย กระบวนการสร้างสรรค์ทั้ง 26 ท่า ไม่มีท่าระบำที่ซ้ำกัน

3. การแปรแถวและการเคลื่อนไหวบนเวที

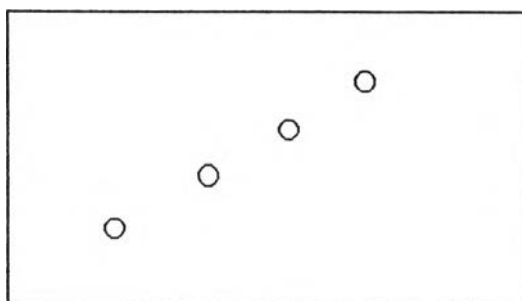
จากการศึกษาจากเทปวีดีทัศน์ และประสบการณ์การชมการแสดงชุดดังกล่าว พบว่า ผู้ประดิษฐ์ได้นับลักษณะของการเคลื่อนไหวบนเวที อันได้แก่ เคลื่อนไหวหมุนรอบตัวเอง โดยใช้ลักษณะของการย่อเท้าและกระโดดสะบัดเท้า เคลื่อนไหวไปด้านขวาและซ้ายของเวที โดยการขยับเท้า การสับเท้า และการก้าวข้าง ยืนตะแคงตัวหันหน้าไปด้านซ้าย และขวาของเวที ห้อมทั้งยกสะโพก โดยพบรูปแบบแถวตอนคู่ แถวเอียง แต่ผู้ประดิษฐ์ได้มุ่งเน้นการยืนแถวเรียง หน้ากระดานเป็นหลัก

รูปแบบที่ 1 แถวหน้ากระดาน

แถวหน้ากระดานพบทั้งหมด 23 ท่า โดยใช้ลักษณะของการเคลื่อนไหวหลายลักษณะ ได้แก่ ผู้แสดงหันหน้าไปทางขวา ยืนยกสะโพก ผู้แสดงย่อท่า หน้าตรง ผู้แสดงเขย่งเท้าข้างใดข้างหนึ่ง หรือมทั้งยกสะโพก ผู้แสดงเคลื่อนไหวมาด้านหน้าเวที โดยการใช้ปลายเท้าแตะสลับข้างแล้วก้าวเดิน

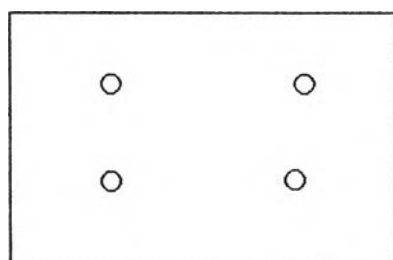
รูปแบบที่ 2 แถวเฉียง

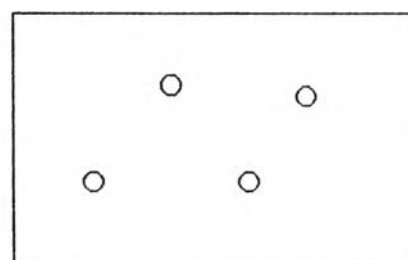
รูปแบบแถวดังกล่าว พบ 2 ท่า คือ ท่าที่ 18 (รูปภาพที่ 154) และท่าที่ 27 (รูปภาพที่ 163) โดยมีลักษณะของการเคลื่อนไหวกระโดดยกเท้าซ้าย หมุนรอบตัวเอง

รูปแบบที่ 3 แถวตอนคู่

รูปแบบที่ 1

รูปแบบที่ 2

ซึ่งรูปแบบแถวดังกล่าวพบเพียง 3 ท่า คือ รูปแบบที่ 1 พบในท่าที่ 10 (รูปภาพที่ 155) ท่าที่ 20 (รูปภาพที่ 156) ส่วนรูปแบบที่ 2 พบท่าเดียว คือ ท่าที่ 21 (รูปภาพที่ 157)

4. การแต่งกาย

ผู้แสดงแต่งกายเลียนแบบชาวเขาผู้หญิง โดยมีลักษณะดังนี้ สวมเสื้อแขนยาวสีดำ มีขลิบสวมกระโปรงสีดำ สั้นเหนือเข่า สวมปลอกขา โปกผ้าที่ศีรษะหรือสวมหมวกชาวเขา

5. เพลงและดนตรี

ใช้เพลงไทยสากล ชื่อเพลง ทูยใจดำ ของ วงดอกไม้ป่า

6. วิธีแสดง

เป็นลักษณะของการแสดงระบำหมู่ โดยใช้ผู้หญิงล้วน

จากการศึกษาวิจัยนาฏยประดิษฐ์ชุด ระบำทวยกะเอียง พบว่า ระบำชุดดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงแนวคิดของอาจารย์ประทีน ต่อการสร้างสรรค์ ผลงาน ดังจะเห็นได้จากการนำเอาผลงานเพลงที่กำลังได้รับความนิยมของยุคสมัยมาใส่ทำทางตามจินตนาการของตนเอง โดยสมมุติตัวระบำขึ้นจากความหมายของเพลงร้องคือ เอียง และได้ออกแบบเครื่องแต่งกายให้เข้ากับระบำโดยกำหนดให้ผู้แสดงแต่งชุดชาวเขาผู้หญิง

สรุป

จากการศึกษาผลงานนาฏยประดิษฐ์ของอาจารย์ประทีน พงษ์สำลี ชุต ระบุว่าคาหวัน ระบุว่าคำคมสมคณ และระบุว่าทวยกษัตริย์ เป็นกรณีศึกษาในงานวิจัยเล่มนี้ ได้ผลสรุปว่า ลักษณะของผลงานที่นำเสนอมี จุดมุ่งหมายสำหรับผู้แสดง 2 ประเภท คือ

1. รูปแบบของผลงานที่สร้างสรรค์ขึ้นสำหรับผู้แสดงที่มีประสบการณ์ และมีความสามารถทางด้านนาฏยศิลป์ อันได้แก่ นักศึกษาวิชาเอกนาฏศิลป์ หรือวัยผู้ใหญ่
2. รูปแบบของผลงานที่สร้างสรรค์ขึ้นสำหรับเด็ก ได้แก่ เด็กในวัยประถมศึกษา

ระบุว่าคาหวัน เป็นผลงานนาฏยประดิษฐ์ที่อาจารย์ประทีนสร้างสรรค์ขึ้น โดยเป็นการจัดทูลระบำสำหรับแสดงประกอบละคร ฉะนั้นการคิดประดิษฐ์ระบำชุดดังกล่าว จึงเหมาะสำหรับผู้ที่มีประสบการณ์ และมีความสามารถทางด้านนาฏยศิลป์ เนื่องจากกระบวนการทำในชุดดังกล่าว จัดได้ว่าเป็นการจำลองฝีมือของผู้แสดง ฉะนั้นการใช้มือใช้เท้าในระบำชุดดังกล่าวมีลักษณะเฉพาะ และสัดส่วนที่ชัดเจน กระบวนการแสดงใช้ลีลาท่ารำผสมผสานหลากหลายรูปแบบ อันได้แก่ ท่า นาฏยศิลป์ไทย ท่า นาฏยศิลป์อินเดีย ท่าเลียนแบบธรรมชาติ ท่า นาฏยศิลป์ไทย อาจารย์ได้นำเอาความรู้ที่ได้ว่าเรียนมาประยุกต์ใช้ ได้แก่ การกระดกเท้า นั่งบนสันเท้า ทำวสะเอว ตั้งเข่า ก้าวเท้า เปิดสันเท้าหลัง เดินขยับเท้า เป็นต้น ส่วนการใช้มือจะมุ่งเน้นการใช้มือแบบนาฏยศิลป์อินเดีย บางท่าได้แบบอย่างจาก ชุด มโนราห์บุชาลัยญ ได้แก่ ท่าที่ 3 (ท่าเจิมหน้าผาก)

ท่า นาฏยศิลป์อินเดีย อาจารย์ได้นำเอาประสบการณ์รอบตัว ซึ่งทั้งประสบด้วยตัวเอง และจากผู้รู้ รวมทั้งเกิดจากจินตนาการของอาจารย์ประทีนเองมาประยุกต์ใช้ ได้แก่ การเดิน กระทบสัน การกระเทินเท้า การเคลื่อนไหวหมุนรอบตัว การยื่นแขนง่าทำบิดสะโพก การลัดคอและการใช้สายตาเคลื่อนไหว การเดินย่อเข่า การใช้มือจับ ใช้ลักษณะการจับที่ต่างจากนาฏยศิลป์ไทย มาตรฐาน คือ ใช้จับเลียนแบบนาฏยศิลป์อินเดีย ใช้นิ้วชี้และนิ้วโป้งโดยให้ปลายนิ้วชนกัน พร้อมทั้งองนิ้วชี้ลงมาเล็กน้อย ส่วนการตั้งวงระดับของมือจะอยู่เหนือกว่าศีรษะ การแบมือหงาย จะห่อปลายนิ้วเข้าหาฝ่ามือเสมอ รวมทั้งใช้ท่าเลียนแบบธรรมชาติ อาจารย์ได้นำเอาลักษณะของท่าเลียนแบบธรรมชาติของนก อันได้แก่ ท่าบิน โดยใช้ลักษณะของการกางมือ คอว่าฝ่ามือลง แขน ตั้ง พร้อมทั้งกระดกปลายนิ้วถี่ ๆ และใช้ลักษณะของการไหว้มือประสานให้นิ้วโป้งชนกับกระดก นิ้วถี่ ๆ วนไปทางซ้าย, ขวา เป็นต้น

ถึงแม้ว่า ลักษณะเด่นของท่ารำ จะมุ่งเน้นการนำท่านาฏศิลป์อินเดียมาประยุกต์ใช้ แต่พบว่า อาจารย์ประทีนได้ยึดหลักนาฏศิลป์ไทยมาตรฐานในการออกแบบท่ารำ ท่าเต้น ใน ระบุว่าชุดดังกล่าว

ระบำคำคมสมคณและระบำทวยกะเอียง เป็นผลงานนาฏยประดิษฐ์สร้างสรรค์สำหรับเด็กวัยประถมศึกษาศึกษาแสดงแนวคิดหลักในการประดิษฐ์ระบำสำหรับเด็กของอาจารย์ประทีน พบว่า อาจารย์ได้คำนึงถึงวัย ความพร้อม และความสามารถของเด็กเป็นประการสำคัญ ฉะนั้นลักษณะเด่นของผลงานนาฏยประดิษฐ์ สำหรับเด็กเป็นกรณีศึกษาในงานวิจัยฉบับนี้ ได้ผลสรุปดังนี้

- อาจารย์ประทีนได้ประยุกต์ท่ารำ ท่าเต้น แบบง่าย ๆ เพื่อความเหมาะสมสำหรับผู้แสดงในวัยดังกล่าว โดยได้นำเอาความรู้ทางด้านนาฏศิลป์ไทยที่ได้ร่ำเรียนมาประยุกต์ใช้ในการสร้างสรรค์ผลงานโดยใช้พื้นฐานของท่ารำไทย ได้แก่ จีบ วง แขนมือ ย่อ ยืด ย่ำเท้า ก้าวเท้า ท้าวสะเอว ในชุดระบำทวยกะเอียง ได้นำนาฏยศัพท์ คำว่า จีบ มาประยุกต์โดยการหักข้อมือระดับ ปาก พร้อมทั้งข้อศอก สื่อความหมาย ถึง ปากนก รวมทั้งนำเอาลักษณะการรำแบบกำแบ จากระบำในละครปลุกใจของหลวงวิจิตรวาทการมาประยุกต์ใช้ในชุด ระบำคำคมสมคณ

- อาจารย์ประทีน ได้นำ ประสบการณ์จากแหล่งต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ เช่น นำเอา ท่าทางการฝึกแถวทหาร ทำท่าความเคารพ มาประยุกต์ใช้ในกระบวนการแสดงชุดระบำคำคมสมคณ

- กษแปงแถวในระบำสำหรับเด็กพบว่า ใช้การปรนเปรอตามหลักนิยมโดยทั่ว ๆ ไป แต่อย่างไรก็ตามพบว่า อาจารย์ประทีนมีแนวคิดในการปรนเปรอ โดยเน้นการเคลื่อนไหวตลอดเวลา ไม่นิยมใช้เด็กยืนนิ่ง ๆ ทั้งนี้ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า

กระบวนการคิดระบำสำหรับเด็กของอาจารย์ประทีน นอกจากคำนึงถึงวัย ความพร้อม ประสบการณ์แล้ว ยังต้องคำนึงถึงธรรมชาติของเด็กด้วย เนื่องจาก วัยเด็กไม่ชอบอยู่นิ่ง ชอบกระโดด โดดเต้น ในชุดระบำคำคมสมคณพบว่า ท่าระบำบางท่า ผู้แสดงเดินย่ำเท้า สลับกับกระโดดในจังหวะสุดท้าย ผู้แสดง ยืนกระโดด สบัดเท้า เป็นต้น

- เน้นการปรนเปรอเวียงหน้ากระดานเป็นหลัก ทั้งนี้เพื่อต้องให้ผู้ปกครองได้ชื่นชม บุตรหลาน และเป็นการโชว์ผู้แสดงแต่ละคน

- การเลือกสรรเพลง อาจารย์ประทีนได้คำนึงถึงความต้องการและความสนใจในแต่ละยุคแต่ละสมัย โดยนำเพลงทวยใจดำ ของวงดอกไม้ป่า ซึ่งกำลังเป็นที่นิยมมาสร้างสรรค์เป็นผลงานสำหรับเด็กชุดทวยกะเอียง

- ด้วยสถานภาพของความเป็นครู อาจารย์ประทีนมีแนวคิดในการเลือกสรรเพลง สำหรับเด็กโดยคัดเลือกบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งมีเนื้อหา

สอดแทรกแนวคิด และคติเตือนใจแฝงอยู่ อาจารย์ประทีปยังได้นำเพลงต่างชนิดมาตัดต่อร้อยเรียง
ขึ้นใหม่ ในชุด ระบายคำคมสมคมน ได้นำทำนองเพลงโยสลิ้ม ทำนองเพลงมาร์ชทูลุจอร์เจีย และ
ทำนองเพลงลูกประดู่ของทหารเรือ เพื่อเพิ่มความสนุกสนานร่าเริงในการแสดง อนึ่งระบายสำหรับ
เด็กกรณีศึกษาทั้ง 2 ชุด พบว่า ผู้แสดงออกท่าทางตีความหมายไปตามเนื้อร้อง และพบว่าผู้
ประดิษฐ์ได้ออกท่าทางใกล้เคียงกับท่าธรรมชาติ เป็นส่วนใหญ่ไม่มุ่งเน้นความประณีตของการใช้มือ
และเท้า ดังเช่น ระบายยูดาหวัน